

Romano hangos

22, Kč

ROMSKÝ HLAS – ČTRNÁCTIDENÍK ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE

ROČNÍK 16 • ČÍSLO 11–12 • VYŠLO 30. SRPNA 2014

zprávy

LETY U PÍSKU – Češi uctili památku romských obětí na místě bývalého koncentračního tábora v pátek 2. srpna, což byl den ukončení činnosti tohoto tábora a odsunu Romů do Osvětimi v roce 1942. Tuto památku uctil svojí přítomností i ministr kultury Daniel Herman. Pietního aktu se účastnilo také několik lidických žen, které přežily vyhlazení Lidic v roce 1942. Účast Romů byla minimální a představovali ji pouze zástupci Společenství Romů na Moravě a vydavatelství Romano Hangos spolu se zástupcem Muzea romské kultury v Brně. Škoda!

OSTRAVA – Kumar Vishwanathan ze Sdružení vzájemného soužití plánuje koupit zchátralé domy v ostravském Přednádraží, odkud se lidé museli loni vystěhovat. Domy z Přednádraží půjdou do dražby. Příštím majitelům by ovšem značně zkomplikoval oživení domů problém nedořešeného sporu s kanalizací a okolními pozemky, které patří jiným majitelům. Romové, kteří před vystěhováním v domech bydleli, by se ovšem rádi vrátili. Říkájí, že je to jejich domov. Jiné neziskovky, jako Centrom nebo Armáda spásy, řeší potíže s bydlením v tomto městě na principu dostupného bydlení. Byt mohou obsadit jen rodiny, v nichž alespoň jeden člen pracuje. S některými rodinami pracují i deset let a mnohým z nich pomohli uniknout z ghetta.

POLOM na Přerovsku – V rámci setkání německých krajanů, kteří se museli nuceně vystěhovat před více než osmdesátí léty, byl na místním hřbitově vysvěcen německý památník. Polom je pro ně stále domovem. (kh)

z obsahu

Téma čísla:
Romský holocaust

Lety it be

komentář Michala Kašpárka

strana 4

Historie cikánského tábora v Letech u Písku

Romský holocaust pohledem

historika Michala Schustera

strana 5

Archivy Muzea romské kultury

medailony pamětníků

strana 8 a 9

Hrůzné dějiny Romů jsou dějinami Evropy a svědomím Čechů

Jako každým rokem, i letos se sešly v Hodoníně u Kunštátu desítky lidí, aby si připomněly oběti koncentračního tábora protektorátní vlády na těchto místech. Právě z Hodonína u Kunštátu došlo 21. srpna k největšímu transportu moravských Romů do vyhlazovacího tábora v Auschwitz 2-Birkenau. Tábor v Hodoníně u Kunštátu, stejně jako tábor v Letech u Písku, se stal za druhé světové války nástrojem pro konečné řešení tzv. cikánské otázky na území Protektorátu Čechy a Morava.

Jedním z mluvčích u památníku Žalov v Hodoníně byl historik Michal Schuster, který zde účastníkům shromáždění odvyprávěl stručné dějiny tábora. „Oba tábory vznikly na místě původních pracovních, později sběrných táborů, na základě výnosu o potírání tzv. cikánského zlořádu na konci července 1942. Od srpna roku 1942 do konce války táborem v Hodoníně prošlo zhruba 1400 romských mužů, žen a dětí. Přesně 121 lidí bylo pohřbeno v místě, kde dnes stojí pomník Žalov, zbudovaný zde Muzeem romské kultury. Přibližně tři sta lidí bylo pohřbeno u zdi, mimo hřbitov v nedalekých Černovicích. Na základě Osvětimského výnosu, ostatní Romové byli 1. srpna transportováni do vyhlazovacího koncentračního tábora Auschwitz 2-Birkenau, odkud se drtivá většina už nevrátila,“ uvedl Michal Schuster.

Genocida Romů a Sintů je tématem, které dodnes zůstává opomíjeným a marginalizovaným. „Pracovníci Muzea romské kultury kladli velký důraz na zachycení svědectví o pronásledování a říze-

Margita Lázková s romskými hudebníky zazpívala autentickou píseň „Auschwitz“, která vznikla v koncentračním táboře Osvětim. **foto: Sabir Agalarov**

né likvidaci Romů. Dnes je v prostorách našeho muzea možné vidět nebo slyšet nahrávky mnoha pamětníků a svědků události,“ dodal Schuster. Kroky vedoucí ke genocidě Židů a Romů na území Protektorátu Čech a Moravy byly vedeny českými úřady a vykonávány českými četníky. Právě proto dnešní ochránci lidských práv považují za důležité si uvědomit, že nenávist vůči jiným etnikům vychází z podstaty místních lidí, nikoli z druhé světové války.

Je dobré mít na paměti, že Romové v táborech nebyli hlídáni příslušníky nacistické SS, ale českými protektorátními četníky. „Se-

znamy lidí, kteří naplnili tábory, mají kořeny v zákoně z roku 1927 o potulných Cikánech, který tehdy v demokratické republice umožnil v řadě aspektů chovat se jinak vůči Romům než vůči ostatnímu obyvatelstvu. V kontextu První republiky se to nejevilo jako tak závažné, porušení práv nebyla tak hluboká jako později. Je ale nutné uvědomit si, že samotné myšlení, že je možné zacházet s někým jinak jen na základě etnické příslušnosti, má kořeny už tam, v První republice. Pak přišly silné události okolo druhé světové války a tábory, které zde vznikaly, vznikaly na základě seznamů z roku 1927. To všechno

skončilo vyhlazením téměř všech českých a moravských Romů,“ řekla přítomným na pietním shromáždění u památníku Žalov veřejná ochránkyně lidských práv Anna Šabatová. „...Je to taková výzva k tomu, abychom do budoucna už nikdy na lidi nepohlíželi přes nějakou značku, nálepku, charakteristiku, národnost, ale vždycky jako na člověka,“ dodala na závěr svého proslovu.

Téměř všichni účastníci pietního shromáždění se shodli na tom, že v současnosti velké množství historiků a populistických politiků přerokuje české dějiny tak, aby ze zločinců udělali hrdiny a z obětí naopak zločince. „Naše generace a generace následující si musí připomínat toto místo a také Lety u Písku, protože v těchto místech romský holocaust přímo prováděli Češi, nikoli Němci, kteří k tomu prováděli nařízení,“ řekl ve svém proslovu první místopředseda Českého svazu bojovníků za svobodu Emil Kulfánek. Mezi účastníky pietního shromáždění byl také vyslanec chargé d'affaires Spolkové republiky Německo v České republice Robert Klinke. „Až evropské národy pochopí oběti holocaustu Sintů a Romů jako součást svých vlastních dějin a kultury vzpomínání, a kromě toho také jako závazek pro současnost, až potom budeme moci říct, že si Evropané vzali poučení z hrůzného dědictví naci-smu. Právě zde v Hodoníně dochází k tomu, že tohoto cíle jednou dosáhneme,“ řekl německý vyslanec.

Sabir Agalarov

Místo dřevěného kříže vztyčeného zde v roce 1946 je dnes na hromadném hrobě Žalov památník. Autor Eduard Oláh. V roce 2013 bylo místo prohlášeno kulturní památkou. **foto: Sabir Agalarov**

zprávy

BRNO – Ministr Jiří Dienstbier a veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová jsou předkladateli zákona, který by umožnil ombudsmanovi podávat návrhy na zrušení zákona Ústavnímu soudu, pokud bude norma v rozporu s Ústavou. Podobná pravomoc je dnes svěřena pouze prezidentu republiky.

PŘEROV – Vyloučenou lokalitu zde představuje několik domů v blízkosti vlakového nádraží, což je nejrušnější část města. Místní konšel se snaží problém řešit umístěním monitorovacích kamer. Celou lokalitu však nechutným dojmem straší především obrovské haldy suti a vybydlené domy již sedm let. Místní radnice v čele s primátorem Lajtochem není schopna se s problémem vypořádat, a to i proto, že domy prodala neprověřené firmě, která ze závazku domy rekonstruovat a vrátit do bytového fondu odstoupila a zbankrotovala. Radnice si tak sama založila a rozšířila tuto vyloučenou lokalitu. V Romano hangos jsme již na tento problém kriticky poukázali a náš redaktor se v této záležitosti dosti angažoval a na pochybení radnice s podezřením na korupci také upozornil v místním tisku. Bohužel, bez hmatatelného úspěchu. Radnice je neprůstřelná a občané města jí to trpí.

PRAHA – Ministr Dienstbier připravuje zákon o finanční „omluvě“ pro sterilizované ženy. Omluva by měla představovat částku 100 až 150 tisíc Kč. Přihlásit by se mohlo okolo 1000 lidí. Mohou mít však problémy s dokazováním. Některé nemocnice odmítají vydávat lékařské spisy, jiné tvrdí, že o dokumentaci přišli při povodních. Známy gynekolog Radim Uzel přichází s odbornými argumenty, kterými uvádí na pravou míru přístup českých gynekologů, kterým podsouvá rasistické motivy při zákrocích považuje za „bohapustou zhovadilost“. Ti prováděli zákroky v souladu se zákonem a podle nejlepšího vědomí a svědomí. Lékařský úzus, že dobrovolná sterilizace po dvou císařských řezech je blahodárným výkonem, mnoho laiků nezná. Dost možná, že problém mohl být v informovaném souhlasu ke sterilizaci. To se dnes, po létech, jen stěží může prokazovat.

PLZEŇ – Ke krajskému soudu dospěl případ s představiteli české větve neonacistické organizace Blood and Honour (Krev a čest) z února roku 2012. Toho měsíce zapálili romskou ubytovnu v Aši na Chebsku. Již dříve se prokázalo, že s tímto úmyslem ubytovnu dvě hodiny po půlnoci ohrozili. Hrozí jim 15 až 20 let vězení, nebo dokonce výjimečný trest. Jen se štěstím objekt neshořel, protože hořící benzin nepronikl přes vnitřní sklo dvojitého okna. Zapálili také prostor kolem vchodových dveří, aby zabránili úniku obyvatel domu v případě požáru. Úmysl vraždit je tím potvrzen více než jasněji

PRAHA – Tomio Okamura má na krku trestní oznámení kvůli svým výrokům o táboře v Letech u Písku, o němž prohlásil, že to byl tábor pro lidi, kteří se vyhýbali řádné práci. Tím se v podstatě dopustil trestného činu popírání romského holocaustu. Trestní oznámení podal lidovec Šimon Keller. Ředitelka Muzea romské kultury odpověděla odborným výkladem tak, že tábory Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu ve skutečnosti fungovaly jako koncentrační tábory s cílem konečného odsunu do táborů smrti. Což se také uskutečnilo. Podobně jako Okamura se před několika léty vyjádřil i europoslanec za KSČM Ransdorf. Nebyl za to potrestán. (kh)

Jdi do p...le, Tomio!

Jako bychom čekali na to, kdo se v České republice konečně pevně chopí nahnědlých témat, navrhne jejich nejjednodušší řešení a dokáže to všechno dobře marketingově zabalit a prodat. Po několika neúspěšných pokusech „žluté dámy“ Jany Bobošíkové a nakukování do spodních vod populismu Věci veřejných, se do toho naplno obul Tomio Okamura. A svůj řádně boostovaný Facebook rozhodně nešetří. Sází ze sebe rasistické a xenofobní výroky a prokládá je moudry lidí, kteří byli ochotni přijmout kandidaturu za jeho hnutí do europarlamentu.

„Okamura záměrně těží z komplexů a předsudků, které má společnost vůči Romům.“

Z populistické směsky, která vynesla Okamurův Úsvit do parla-

mentu, se anticiganismus a protimigrační xenofobie vylíhly jako hlavní témata jeho hnutí až postupem času. Tomio Okamura se hrdinských výroků na adresu lidí na sociálním dně nebál ani dřív, ale až před evropskými volbami se rozhodl, že hrát tuto kartu je pro něj nejvýhodnější. A když už jsou ty volby „evropské“, přihodil k boji proti nepřizpůsobivým a cikánům i obranu před náboženskými fanatiky. Žádná vlna muslimů, natožpak „fanatiků“, se k nám sice nechystá, ale Okamura tak aspoň ukázal světáctví a zájem o problémy celé Evropy.

Nacionalismus, populismus a telka Radek John, Jana Bobošíková i Tomio Okamura nejprve zazářili na televizní obrazovce a až pak se stali proponenty různých verzí českého xenofobního populismu. Bez

Zásadní problém v sociálním začleňování zůstává

Odbor sociálního začleňování na Úřadu vlády, jinak také Agentura, připravuje pro vládu řadu nových návrhů v programu Strategie boje proti sociálnímu vyloučení až do roku 2020. Objevují se nové návrhy a opatření, která svědčí přinejmenším o tom, že všechny dosavadní programy se nesetkaly s výsledkem, který by odpovídal vynaloženému úsilí.

Mezi vnější příčiny se uvádí v oficiálních úředních dokumentech demotivující sociální systém, neefektivní využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, malá flexibilita v oblasti pracovněprávních vztahů, ale především různé formy diskriminace na trhu práce.

Je pravda, že tato zjištění sama, jsou-li oficiálně přiznána, jsou jistým pokrokem. Jsou nepochybně užitečným výsledkem práce Agentury, která tato zjištění získala několikaletou prací v terénu a postupně o těchto výsledcích podává důvěryhodná svědectví, která jsou přijímána na oficiálních místech, nikoliv však, přiznejme si, celou společností. Ale vláda a samospráva obcí mají dostatek podkladů, aby nastolily programy, které by postupně mohly nedostatky smazávat a eliminovat. Ty obce bych v té snaze rád viděl, ale tak jednoznačné to s nimi v tomto punktu není, jak je všeobecně známo. Zdrcující potíže v sociálním vyčlenění dosti velké části obyvatelstva, v níž nejméně jednu třetinu tvoří členové romské pospolitosti, však posléze přinutí i zastupitelstva k tomu, aby prohlédly a změnily své přístupy k řešení, pokud tak dosud neučinily.

Pokud jde o sociální záležitosti, má rozhodující význam snížení obrovské nezaměstnanosti mezi

Romy, která činí až 90 % a omezení nelegální práce romských part v letní sezóně, která je téměř samozřejmostí. Bez subdodávek, o které se jedná skoro vždy, a které jim poskytují větší podnikatelé, by tento amorální princip v pracovněprávních vztazích nemohl existovat.

Podívejme se, co nového Agentura navrhuje jen v této oblasti. Nedávno jsem se podobné debaty na Úřadu vlády účastnil. Jen namátkou: „Zavádění zónového zprostředkování práce“, které spočívá v systému řazení uchazečů o práci do předdefinovaných stupňů uplatnitelnosti na trhu práce, zní poněkud šroubovaná definice. Jednoduše jakési rozřídění uchazečů, které by mohlo vést k efektivnějšímu směřování uchazeče do přesněji stanoveného druhu práce.

Nebo vypracování metodiky pro zavedení systému „prostupného zaměstnání“, které uchazeči umožní pracovat od jednodušších úkonů ke složitějším. Prvním stupněm by mohla být veřejná služba, po jejím zvládnutí veřejně prospěšné práce, pak práce v sociálním podniku, který poskytuje jistou toleranci vůči pracovníkům a končilo by to prací

v normálním podniku, případně podnikatelskou činností.

„Společensky odpovědně zadávání zakázek“ v sociálně vyloučených lokalitách není třeba ani vysvětlovat. Spíše je na místě se tázat, zda tenhle princip bude mít charakter závazné směrnice, či bude záviset jen na rozhodnutí zastupitelstva nebo podnikatele. Při tom by se uplatňoval institut zvláštní podmínky, což by umožňovalo uchazeči při dodržení určitých podmínek být zařazen do této podporované skupiny. Mám pocit, že tahle směrnice není nic jiného než prvek pozitivní akce, proti níž má spousta politiků výhrady. Autoři návrhů tak ovšem neuvažují.

Těch opatření je mnohem více. Jsou to opatření rozumná, protože odpovídají reálné situaci a nabízeným možnostem. Jde o to, jak se k nim postaví politici. Ale moc možností už nemají.

Naskýtá se ovšem kardinální otázka: jak se tahle opatření, pokud budou přijata, dostanou mezi cílovou skupinu a jak ji budou přijata v situaci všeobecné rezignace a pasivního přístupu k práci a přijímání sociálních dávek bez nejmenšího úsilí. Bez probuzení a spolupráce této skupiny k nápravě nedojde. A to nebude jednoduchý ani krátkodobý úkol.

Není žádným tajemstvím, že právě nedostatečné napojení pracovníků Agentury na romské komunity je jejím největším handicapem. Nejde o to, že by se Agentura nesnažila do romské komunity proniknout. Jde o to, že tu panuje stále hluboká nedůvěra mezi občany majoritní společnosti a představiteli úřadů, za které je Agentura v těchto kruzích pokládána a Romy na spodních příčkách. Příkopy jsou hluboké!

Karel Holomek

nofobie a antikorupčního populismu dokáže povýšit na úspěšný politický projekt. Kandidát známý z televize zkrátka táhne a je schopný straně vynést minimálně procenta nutná ke státní dotaci, když už ne přímo parlamentní křesla.

Nic proti ničemu?

Okamura si nechává postavit bezva barák, který asi zůstane nehmatatelnějším výsledkem působení Úsvitu v poslanecké sněmovně. Až po provalení nějaké aféry zmizí Úsvit z politické mapy, stejně jako zmizel Bárta, John, Železný a (snad už konečně) Bobošíková, zbude tu po něm prázdné místo. Zatímco Bobošíková i Věci veřejné ještě mluvily o nepřizpůsobivých spoluobčanech s pomrkáváním, jež značilo

„však vy víte, koho myslíme“, Okamura – podobně jako Vandas – hovoří o cikánech. Voliči zvyklí na ostřejší rétoriku a na lži o speciálních cikánských dávkách už ale nebudou chtít poslouchat umírněné řečičky.

Nemyslím si, že by Okamura doopravdy věřil tomu, co říká, ani si nemyslím, že by chtěl v ČR budovat lágry pro nepřizpůsobivé nebo že by snad skutečně chtěl zavádět přímou demokracii. Spíš kolem sebe jen tak nezodpovědně plácá a spokojeně hromadí majetek, což musí být po letech nepříteli úspěšného podnikání docela úleva.

Kdyby se spokojil s populismem proti politickému establishmentu jako celku, nic tak hrozného by se snad nedělo. Koneckonců české elity si za to, jaké účinky tato rétorika na voliče má, můžou do velké míry samy. Okamura ale záměrně těží z komplexů a předsudků, které má společnost vůči Romům. Ne postavil se rétorice internetových diskutérů a jejich lžím o dvojím zákoně pro Romy a gadže, naopak na podobných mýtech spokojeně parazituje. Ti, kteří přijdou po něm, už jim možná budou sami věřit a od Dělnické strany je rozeznáme ještě hůř. To za ten barák snad nestojí.

Pavel Šplíchal

Autor je sociolog.

Článek vyšel v A2Alarmu

Anketní otázka

Co si myslíte o tom, že v České republice existuje několik pietních akcí, které se konají na různých místech? Neměly by takové akce Romy navzájem a dokonce Romy a Židy sblížovat, nikoli rozdělovat?

Jan Demeter

Sydney, Austrálie

Vepřín v Letech u Písku by měl být každopádně zlikvidován. Existující prasečák na místě, kde trpěli naši lidé, to je naprostá neucta vůči těm, co tam zahynuli a smutné, ponížující a bolestivé vůči pozůstalým i vůči všem Romům. To místo by nemělo být ničím a nikým zesměšňované, měla by to být důstojná a uctívaná památka jako každá jiná památka tohoto druhu v ČR. Památník by měl být výstrahou i vzpomínkou na utrpení mužů, žen a dětí, kteří museli v Letech u Písku zahynout. Likvidaci vepřína by měl financovat stát a ti, kteří prasečák založili, ti, kteří si za války přisvojili cizí majetky a nakradli hromady zlata, vzácné obrazy a jiné hodnotné věci a památky.

Jan Turták

předseda Kulturního sdružení pro Romy a Sinty, Stuttgart

Vepřín v místě tábora, kde umírali Romové, je potupou České Republiky. Po převratu vláda slíbila likvidaci vepřína a dodnes se nic neděje. Zdá se, že nerespektuje romské dějiny a svým přístupem zneuctuje památku romského utrpení. Pořád se jen vymlouvá, že tak velké investice za výkup vepřína by se měly investovat raději do vzdělávání romských dětí. Sama tímto přiznává, že romské děti nemají ve zvláštních školách žádné šance na kvalitní vzdělávání. A romská menšina nemá vůbec žádné šance. Jak máme být respektováni ve společnosti, když na místě, které je pro nás posvátné, vychovávají Češi prasata. Z toho jasně vyplývá, že v ČR se nedodržují práva národnostních menšin ani lidská a občanská práva.

Michal Šamko

Soběslav, předseda občanského sdružení Vakeren

Co se týče vepřína v Letech u Písku, tak tato záležitost se mě dotýká a trápí jako každého Roma. Osobně si myslím, že pokud by se jednalo o Židy, Američany nebo jiné národnosti, tak vepřín už je dávno zbouraný. A pokud ne, tak by to byl mezinárodní problém, a ten by Česká republika musela bezpodmínečně řešit. Jinak by jí hrozila mezinárodní ostuda a sankce. My Romové máme ale velkou smůlu, jsme rozestí po celém světě a není síly a moci, která by nás v tomto směru podpořila. Dle mého názoru, ČR si víc cení vepřín než Romy. Toto vypovídá o přístupu, účtě a respektu České republiky k romské menšině. Prasečák na místě koncentračního tábora v Letech u Písku charakterizuje českou mentalitu a její přístup k obětem, pozůstalým a k romskému národu. Vzhledem k dalším generacím Romů a Čechů a jejich soužití se musí v místě, kde Romové přišli o život, vybudovat kulturní a důstojná česko-romská památka. V rámci probíhajících odškodnění svých vlastních zločinů, by měla likvidaci vepřína financovat Česká republika.

Viktor Elšík

Roztoky u Prahy, lingvista a romista

Přítomnost letského vepřína na místě bývalého koncentračního tábora pro české Romy a Sinty je především nejhrubší necitlivostí vzhledem k přeživším romského holocaustu a jejich potomkům, ale i smutným symbolem přístupu českého státu a jeho reprezentantů k Romům obecně. Nedokážu pochopit, jak je možné, že se likvidace vepřína nestala jednou z priorit demokratických vlád posledních 25 let, nebyla-li už tato otázka nastolena za minulého režimu. Opravdu je české politické

elitě ukradené, že takto významně přispívá k pocitu druhořadosti jedné z nejzranitelnějších menšin a oslabuje tak její solidaritu s naším společným státem? Jak už bylo mnohokrát řečeno, symbolická hodnota zrušení vepřína z dlouhodobého hlediska zcela jistě vyváží značné materiální náklady s ním spojené. Těm rozumným a empatickým v české politice přeju, aby našli dost odvahy a umu toto řešení konečně prosadit.

Jarmila Vaňová

programová řadiatelka Rómskeho mediálneho centra, Košice, SR

O likvidácii prasačej farmy v Letech u Písku počívame každý rok. Už sa to stalo akýmsi štátnym českým folklórom. Scenár je vždy rovnaký, menia sa len aktéri na jednej aj na druhej strane. Vždy je to však o uhle pohľadu. Jedni hovoria o peniazoch, druhí o účte a piete. Pozostali, pamätníci, či rómska komunita, cítia zrejme veľké poníženie, ak vedľa pietneho miesta sú prasatá. Celý svet preukázal úctu a piete padlým vojakom, ale aj nevinným obetiam fašizmu druhej svetovej vojny, no česká politická scéna už roky nie je v stave ju preukázať rómskym obetiam z tábora v Letech u Písku. Politici sú v tomto zakaždým alibistickí. Tým, že ani politická špička nedokáže zaujať jasný postoj k vyriešeniu problému, dáva ale jasný signál o tom, že nie je záujem konečne uzatvoriť jednu kapitolu dejín slušne a najmä ľudsky dôstojne. Kým ale nie je táto kapitola českých dejín uzatvorená, vyriešená, nedá sa predpokladať, že iné riešenia vo vzťahu k Rómom budú tak isto úprimné. Vhodné a najmä dôstojné vyriešenie problému prasačej farmy pri pietnom mieste v Letech u Písku dáva ale šancu obom stranám. Minimálne na to, aby boli hrdí na to, ako to spolu dokázali. Bez výhrad a bez postranných úmyslov, bez toho, aby jedna strana chcela tú druhú „dobehnúť“. Pretože nielen obeť si to zaslúžia, ale celá česká spoločnosť si zaslúži zbaviť sa už konečne tohto biľagu. Biznis predsa nemôže znamenať viac ako úcta k ľudským obetiam, či k životu človeka. To je najvyššia hodnota. Riešenie je jednoznačne v rukách českej vlády. Morálne, aj to finančne

Ing. Katarína Ftáčniková Kocurová,
marketingová riaditeľka spoločnosti Národná energetická, a. s.

V prvom rade si myslím, že tam ten nešťastný prasačinec vôbec nikdy nemal byť. Je to absolútne nedôstojné a na takom významnom pietnom mieste také zariadenie nemá čo hľadať. Keď si pozostali, ale aj my ostatní, chceme uctiť pamiatku obetí nacistickej brutality, máme snáď pritom počúvať kvikot prasníc? Alebo si azda niekto myslí, že charakteristický zápach patrí na miesto, kde by človek chcel s úctou a pokorou venovať tichú spomienku svojim blízkym? Myslím, že odpoveď je jasná. Celá situácia je veľkou medzinárodnou hanbou Českej republiky. Štát, ktorý vo vojnových časoch nedokázal ochrániť svojich občanov, by mal aspoň teraz, v čase mieru, zabezpečiť dôstojné miesto ich odpočinku. Neobstoja ani výhovorky na nedostatok financií. Možno by stačilo menej plyvať verejnými zdrojmi a znížiť korupciu a bolo by po probléme. Drísty pána Okamuru nestoja ani za komentár. Z toho človeka je mi zle a len dúfam, že „karma“ ho dostihne a všetko sa mu po zásluže vráti. Ale vráťme sa späť k otázke. Utrpenie a hrôzy koncentračného tábora v Letech u Písku zostanú navždy mementom pre nasledujúce generácie, aby sme nikdy nepodcenili hrozbu neonacizmu a rasovej nenávisti. Takéto miesto si zaslúži, aby vláda ČR vyčlenila potrebné prostriedky na jeho uvedenie do zodpovedajúceho stavu a každopádne okamžité odstránenie prasačince z príslušného priestoru.

Je. Dávaly ty vlasy do bedny, některá je chcela a on říkal, dyt to prej nemá cenu, nech to tam. Některý, když potom přišly do dědiny, tak si pod šátek dávaly takové věneček – pramínek z vlasů, aby jako vypadala, že má vlasy, ale byly všechny dohola. (...) No prostě Romové a Židi, to byli na stejné úrovni tenkrát. Na stejné úrovni. Zničit! Vyhladit!

Měli to tady těžký, to je jasný. Tvrdej život. Je na to škoda vzpomínat, víte. Takovej slušnej člověk na to radši nevzpomíná. Kterej má jako trochu charakter a srdce.

(Obyvatel obce Hodonín u Kunštátu, pamětník M. P., nar. 1917)

komentář

Měnit význam holocaustu je zločin

SABIR AGALAROV

„Mýtus o romském koncentráku je podle dostupných informací lež,“ nechal se nedávno slyšet předseda Úsvitu a poslanec Tomio Okamura. Nezapomněl však dodat, že jakékoli násilí na lidech odsuzuje. To jen potvrzuje fakt, že Okamura sám ví, že zapomínání holocaustu není nic jiného, než jeho pokračování. Když zapomínáme na časy a místa, na nichž se masově zabíjeli lidi, vyhlazovaly se klany, skupiny, celá etnika a národy, spolu s pachateli se tím dopouštíme zločinu proti vlastní paměti, dějinám a budoucím společností. Cynismus současnosti spočívá v tom, že Židé a Romové, kteří prošli pracovními koncentračními tábory a následně byli prohnáni pecemi krematorií a plynovými komorami, neukončili svůj život na Zemi, ale pokračovali dál. Tito lidé, ze kterých se ihned po válce stala statistická čísla, dál hořeli v televizních dokumentech, filmech, ve zvukových pořadech. Z tragických lidských osudů se stal dobře směřitelný produkt a skvělá politická berle pro populistické politiky jako je Okamura. Dnes jen vycítili, že přišla jejich doba. Přehnané množství katastrofických informací, chrlicí se z obrazovek na průměrného evropského občana, neumožňuje dělat hlubší závěry. Z každé reálné tragédie se tak stává hra, televizní show a věc, která si nezaslouží hlubšího porozumění a už vůbec ne pozornosti a peněz daňových poplatníků. Kvanta ukrajinských, arabských, židovských, afrických mrtvých lidí, prodávaná zpravodajstvím, snižují hodnotu vlastních životů v myslích televizních diváků a čtenářů novin. Pro obyčejné lidi se tak holocaust stal spíše televizní událostí, která není o nic důležitější než jakákoli jiná. Je skutečně děsivé, že holocaust přestává být alarmujícím symbolem toho, že se „to“ už nikdy nestane znovu. Demokratické médií s sebou přinesla i možnost měnit význam dějin. Holocaust Romů není holocaust. KGB není FSB. Někteří politici tomu dobře rozumí a bezohledně staví svoji politiku na tom, že zapomínat je přirozené. My ale tvrdíme, že manipulovat se zapomněním a měnit význam faktů je zločin. Nedávné výroky aktivního populisty Okamury jsou toho všeho důkazem. Jeho vypočítavý komentář v Parlamentních listech o osudech Romů, kteří zažili nejsmutnější osudy v pracovním táboře v Letech, dnes potkává velkou kritiku a dokonce i trestní oznámení. Na druhé straně je přinejmenším pozoruhodné, že má Tomio Okamura i velkou podporu na straně povrchního davu protiromsky smýšlejících lidí. Říká jim přesně to, co chtějí slyšet. Jako potomci obětí holocaustu se musíme smířit s tím, že s postupem času zájem ostatních o naše rodinné tragédie bude upadat. Zároveň si můžeme být jistí tím, že holocaust zůstane součástí mediální agendy, která bude částečně sloužit jako odstrašující symbol doby, ale zároveň mnohem víc jako roznětka pro povrchní emoce. S holocaustu se již stala událost ryze televizní a jejími hlavními komentátory jsou ti, kteří s ním nemají přímou ani rodinnou zkušenost a samozřejmě téměř žádný hluboký soucit. Výrok o tom, že „oběti v tábore nebyly obětí jakéhokoli holocaustu,“ je symbolem dnešní doby, ve které vytržení jedné události z celkového dějinného kontextu se stává hrozbou normou a znakem politické potence. Přeji Vám příjemné čtení Romano hangos věnovaného smutné památce vyhubených lidí v Čechách...

Vzpomínáme

Když vás dali, když jste šla na tu práci a dali vás jako hlídat tydlenc ty, ty Němci vám důvěřovali, že budete hlídat tych v lese a utekli vám, tak jste dostala. No já sem dostala tenkrát pětadvacet, za to, že mně utekli. V těch lesích to brali na Prahu. Blázni, dva kluci, no.

A to vás jen tak na místě ztloukli?

No před mámou, přede všema. Pendrekem. To byl nástup, rozumíte? Nástup a teď se počítali. A voni viděli, že mně scházej, ne? Máma věděla, že už je zle. Tak počítali znovu a zase mně scházeli, tak já sem řekla, že někde jako vodešli(...). Tak čekali do večera, až když viděli že nic, tak zavolali mámu, vzali mě, no a pendrekem mně dávali přes záda a přes zadek no. A dali mě právě do tohohle vozu cikánskýho, co byly ty mrtvoly, tak mě dali vedle. Ležet. Tři dny bez jídla. Máma mi tam nosila jídlo.

To bylo jako vězení?

Jako trest, takovej. Já řvala, plakala: „Mami, mami, tady jsou mrtvoly, mami, já se bojím!“ To je jasný, sem byla dítě, ne?

Jeden člověk vás tloukl?

Jeden, no. Četník, to byl policajt český.

(V době věznění v CT Lety 10leté dítě, pamětnice J. M., nar. 1932)

Záznam vzpomínky je součástí sbírkových fondů Muzea romské kultury, státní příspěvkové organizace, výzkumem a dokumentací holocaustu Romů se muzeum zabývá již od svého vzniku v roce 1991.

(...)

Já si pamatuju, jak je stříhali, divali sme se na to vypadeným sukem v tom laťkovém plotu. No a ty četníci nerozuměli cikánštině, to si pamatuju tolik, že voni jen česky a německy mluvit vyžadovali, cikánskou řeč, že nesmí(...)

A to mně utkvělo v paměti, normálně přijel ten zastup do toho tábora, sebrali holiče z Brna i Masařík tam byl a všechny stříhali dohola. Mašinkou lup, lup, lup a měl jednoho vostříhanýho a šel další. Samozřejmě, ty ženské plakaly, když je stříhali. Ženská, když nemá vlasy, to si dovedete představit. Chlapovi je to jedno. Ale ženská bez vlasů, no tak plakaly, děvka taky. Víím, že ten Masařík potom ty vlasy sbíral a prodával

Dětské okénko

Z fotokroužku Dyk Foto

Úkolem hodiny bylo vyfotit něco, co připomíná obličej. Tak jsem to vymyslel takhle.

foto: Gino Landori

Odpolední pohoda v parku.

foto: Renata Tulejová

Vzpomínáme

Viděla jsem, jak tam toho mýho strejdu nakopli do té studně a tam spadnul. To bylo asi pro zábavu, protože von byl starej, von by v životě nikomu neublížil. A šel pro vodu a ti policajti (dozorci) stáli vokolo tý studny a když se strejda ohnul, tak ho nakop a spadnul tam, to jsme viděli, jak ho vytahujou a znovu ho nakopli a máma mě vzala a rychle jsme šli pryč. (...) Strach jsem měla, když jsem viděla, že támhle toho kopají, že tamten padnul, to jsem na mámě hned chytla (zpozorovala její reakci), aby nás nikdo neviděl, že to vidíme, možná by se nám stalo to stejný, co jemu, že by nechtěli mít svědky.

(V době věznění v CT Lety 10leté dítě, pamětnice J.M., nar. 1932)

Řeknu vám to zkrátka, hlídali to naši lidi, a byla to ta samá banda jako ti Němci. Ta samá banda. No to právě chcu říct, co vykládáš ty, jo? Že ten Musil (dozorce, četník), co byl u těch v Černovicích, tak byl jednou pohřeb a ona po tom pohřbu, ta cikánka jedna, tam šla žebrat k někomu. A on ju chytl. On ju tam hrozně zmlátil, zkopal...

(Obyvatel obce Hodonín u Kunštátu, pamětník M. P., nar. 1917)

(...)tam byl dvojitej plot, dřevěnej velikej. Mezi tím byli puštění vlčáci. Dneska to tam vypadá jinak. To byla taková seč nahoře na těch skalách. Tam byly boudy a tam bylo krásně do toho tábora vidět, tam jsme se dívali. Viděli jsme akorát, že jich tam bylo hrozně moc, to jsme se tam akorát dívali v neděli, když jsme se tam všichni sešli. To tam chodili tady ze všech dědin se na to dívat. Akorát z toho vrchu. Ale tam dovnitř jsme nesměli nebo k tomu. Z druhé strany jste nesměla. Tam byly stráže.

Z té skály se na ně chodilo dívat celý okolí. Vždycky v neděli odpoledne. Akorát ste viděl, jak se to hemží, no představte si, že to bylo dělaný na nějakých 300 lidí a bylo jich tam 1500 a jedna studna s pitnou vodou (...). Víte, oni chodili jeden vedle druhýho i děcka bylo vidět, moc lidu na jednom místě. Mně to připadalo, jako by zavřel ptáky do klece.

(Obyvatel obce Hodonín u Kunštátu, pamětník F. P., nar. 1922)

Můj bratranec tam měl svoje bratři a sestry, a měli hlad a on, aby jim mohl dát najíst, tak se vloupal do skladu s jídlem, voni ho tam chytlí a za to ho pověsili na ten kůl. Tam byl takovej kůl a tam mu zavázali takhle ruce (ukazuje ruce složené k sobě) a vytáhli nahoru a tam ho nechali celej den a celou noc. To jsem viděl na vlastní voči.

(V době věznění v CT Lety 8leté dítě, pamětník A. V., nar. 1934)

Četníci tam hráli velkou roli, mohli si tam dělat, co chtěli. Co chtěli. Jestli chtěli zlikvidovat člověka během měsíce, Holomkovi – tomu rozbili brýle, tolik facek dostal a už šel do Osvětimi. Kdo se trochu zprotivil, tak ho uměli taky zlikvidovat.

(V době věznění v CT Hodonín 21letý mladík, pamětník F. D., nar. 1921)

Lety it Be

foto: Slavomír Kubeš, Mafra

Vepřín na místě tábora v Letech je neocenitelný lakmusový papírek. Pravidelně ukazuje, komu všemu přijde ztotožnění celých rodin jako fér trest za nepřizpůsobivost.

Kdykoliv kdekoliv nadhodíte téma „vepřín v Letech“, hrozí to průšvihem, ve kterém se bude míchat zášť k Romům, obdiv k vládě pevné ruky, ocenění pracovních táborů jako efektivního „řešení“ společenských problémů a neznalost historie. Nic z toho čeští politici nemusí skrývat: v zemi, kde proticikánské žvásty slouží k prolamování konverzačních ledů, je být nekonretní vlastně korektní.

Přesto ale anketa Parlamentních listů na téma výkupu a likvidace vepřína rozhodí i otrlé. Třeba už tím, že ačkoliv v ní Tomio Okamura naplnil svoji roli zlostiného burana, nejvíc chucpe nakonec byla předsedkyně Stálé komise pro rodinu, rovně příležitosti a národnostní menšiny a poslankyně ANO Radka Maxová. Tu zaráží, že Romové svým zemřelým bližním nevzdali čest „jako ostatní, po skončení druhé světové války“.

Fun fact: romský holokaust byl nejdůkladnější ze všech zdejších holokaustů. „Z původního etnika, které se skládalo z 6500 protektorátních Romů a nejméně 3000 sudetských Sintů a Romů, se vrátilo do osvobozené vlasti pouze 583 bývalých romských vězňů.“ Nebyl tedy pořádně kdo by měl usilovat o památník, protože jednotlivci, kteří přišli o celé rodiny a vrátili se do společnosti nepřátelské před válkou i po válce, měli patrně dost jiných starostí. Maxová to asi nemyslela zle, nejspíš jenom neví, co mluví – zarážející ale je, že s tím může předsedať komisi pro národnostní menšiny.

Sluníčkový koncentráček

Okamura sám pak připomněl, že vězni v Letech nebyli „internováni na základě etnika, ale cikánského způsobu života“ a „v táboře nebyl nikdo nikdy zabit, lidé umírali v důsledku staroby a chorob“, takže „srovnávání je neúčtou ke skutečným obětem holokaustu, ať už Romů nebo Židů, ve skutečných koncentračních táborech.“

Předseda Úsvitu se tím odkopal hned naněkolikrát. Přiznal za prvé, že je pro něj životní styl omluvitelnou záminkou pro internování celých rodin za plotem. Za druhé, že mu nepřijde divné násilím nutit k práci lidi nemocné nebo dost staré na to, aby zemřeli sešlostí věkem.

Za třetí je buď tak neinformovaný, že neví, že žádné ze třiceti dětí narozených v táboře nepřežilo, anebo tak odporně cynický, že to ví a přechází. Ty děti nesly jedinou „vinu“: že se narodily jako cikáni. Pro Okamuru je ale zajímavější než jejich osud to, že „velitel tábora bral svou služku a zřejmě milenku do kina“.

Sluníčkový koncentráček. Za čtvrté toho moc neví ani o „skutečném“ holokaustu. Jak připomíná kniha Krvavé země, jen malá část obětí zemřela ve „skutečných“ koncentračních táborech: víc jich bylo zplynováno v táborech vyhlazovacích, nebo je nacisté nechali vyhladovět či upracovat, nebo je zastřelili u jam. Ani „skutečné koncentrační tábory“ navíc zpočátku nevznikaly s úmyslem mukly vyhladit, jen je soustředit před tím, než se vymyslí, co s nimi dál. Tomu za protektorátu sloužily i Lety, které se tím součástí holokaustu staly. Nic na tom nemění skutečnosti, že v nich nikdo nikoho nezplynoval ani že je český stát ještě před okupací zřídil „jenom“ k ubytování otroků.

Nakonec Okamurovi připomeňme, že holokaust nevyčistil Evropu jenom od židovských spisovatelů, architektů, dívek v rozpuku a nůblí lidí, o kterých se natáčejí filmy, ale taky od milionů východoevropských ortodoxních Židů, kterých se „slušní lidé“ štítí. Jejich památku nijak neuráží účta k památce 327 obětí Letů. Uráží ji to, že někdo kastuje zabitě, utýrané a vyhladovělé podle toho, nakolik byli přizpůsobiví. Protože rasištinou řečeno: kdybyste bydleli vedle některých Židů z Haliče nebo Litvy, on by vás humanismus přešel.

Ostudu dokonal senátor Miroslav Krejča, podle kterého „vepřín v Letech nestojí na místě tehdejšího sběrného tábora, ale vedle něj“, a předseda KSČM Vojtěch Filip, který si myslí, že „zemědělská vý-

roba mimo památník nikomu nepřekáží“. Jak ukazuje projekce půdorysu tábora do katastrální mapy na stránkách památníku, velká většina tábora stála v dnešním areálu vepřína. A jak zjistíte, když si na místo uděláte výlet: nejen, že vepřín překáží přímo na místě, ještě u čtvrt kilometru vzdáleného památníku se kvůli odpornému puchu nedá vydržet déle než několik minut. Pietní akce se proměňují ve fekální frašku.

Jede se dál

Kdyby podobné zlehčování a obviňování obětí, jaké předvedla Maxová a Okamura, znělo z německého parlamentu, vyvolalo by celosvětovou pozornost a statisícové demonstrace gegen nazis. V tom českém je to standard, národní svéráz. Údajná tyranie politické korektnosti totiž vypadá v praxi tak, že když zlehčíte jeden z dílků romského holokaustu a znevážíte místo největšího utrpení českých Romů na české půdě, vůbec nic se nestane. Namíchne se pár pravdoláskařů, ale vaše židle se nezachvěje, ani když z ní nakrásně řešíte lidská práva. Naopak si získáte nové fandky, protože masa zlostných křupanů slyší na výskyt slov „cikáni“ a „pracovní“ blízko u sebe, zatímco „podvívá“, „tyfus“ a „transport“ je nechávají lhostejnými jak lahvač s dvojčífernou cenou.

Nic z toho ještě neznamená, že je odkoupení a zboření vepřína svaťou povinností vlády, o které se ne diskutuje. Jak několikrát připomněl její předseda Bohuslav Sobotka, ty stovky milionů korun se dají použít třeba na zlepšení sociálních podmínek ve vyloučených lokalitách. A pak taky můžeme být za vepřín cynicky vděční jako za užitečný lakmusový papírek, který pravidelně ukazuje, kdo všechno v sobě nosí sympatie k tvrdé ruce druhorepublikových fašistů a protektorátních nacistů. Pro koho všeho je ztotožnění celých rodin fér trest za nepřizpůsobivost. Pokud se totiž čimkoliv liší od většiny, je užitečné udržovat si o tom přehled.

Michal Kašpárek

Text zveřejněný ve FINMAG

www.romea.cz

**Informační portál o všem,
co se děje ve světě Romů.**

Historie tzv. cikánského tábora v Letech u Písku

Neodmyslitelnou součástí nacistické genocidy Romů na našem území byly tzv. cikánské tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Protektorátní protiromská politika vycházela jednak z odvěkých předsudků většinové společnosti, jednak navazovala na perzekuci romského obyvatelstva v sousedním Německu. Spolu s nástupem nacistů k moci se tam totiž začaly rozvíjet některé pseudovědecké obory, jejichž cílem bylo dokázat platnost rasových teorií. Praktickou ukázkou se staly tzv. Norimberské zákony z roku 1935, které vylučovaly tzv. méněcenné skupiny obyvatel Německa ze společnosti. Mezi takto postižené skupiny patřili vedle Židů také Romové, kteří byli od 30. let v Německu a poté i v dalších evropských zemích perzekuováni a následně shromážděni v různých sběrných, pracovních, koncentračních a vyhlazovacích táborech. Počet obětí nacistického pronásledování Romů v Evropě bývá v současné době odhadován na 200–300 000.

Historie tábora v Letech u Písku se začala psát ještě před tzv. Mnichovskou dohodou, když zde byl roku 1938 postaven domov pracovního útvaru, jehož příslušníci pracovali na stavbě silnice z Mirovic do Oltně. Skládal se z 50 pojízdných dřevěných baráček, které pojmul v létě 200 osob, v ostatních ročních obdobích 150–160 osob. Po zrušení domova umístilo ministerstvo vnitra v těchto objektech dva tábory nucené koncentrace, z nichž kárný pracovní tábor zahájil činnost 8. srpna 1940 a následný sběrný tábor byl otevřen 1. ledna 1942. Tábor v této podobě sloužil k nucené koncentraci tzv. asociálů z Čech, přičemž Romové zde tvořili asi 5–15 % všech internovaných.

V roce 1942 se u nás tzv. cikánská otázka blížila ke svému „konečnému řešení“. Vyvrcholením bylo na začátku července přijetí výnosu o „potírání cikánského zlořádu“ (v Německu platil již od roku 1938). Na základě něj provedly dne 2. srpna 1942 protektorátní úřady podle pokynů německé kriminální policie soupis všech „Cikánů, cikán-

ských míšenců a osob žijících po cikánském způsobu“. Asi 6500 osob zahrnutých v soupisu bylo označeno za Romy nebo romské míšence. Asi třetina z nich byla okamžitě internována v tzv. cikánských táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

Tzv. cikánský tábor v Letech byl zřízen od 2. srpna 1942 na základě výnosu o „potírání cikánského zlořádu“ a měl sloužit k internaci romských rodin i jednotlivců z Čech. Táborové ubytovací možnosti byly během dvou prvních týdnů takřka čtyřikrát překonány. Ředitelem, respektive velitelem tábora byl vrchní administrativní oficiál Josef Janovský, od května 1943 Štefan Blahynka. Uniformovaní i neuniformovaní personál tvořili čeští zaměstnanci. Strážní mužstvo se skládalo z 30 bývalých četníků, jejichž počet byl později zesílen 26 členným četnickým oddílem. Nikdo z nich nebyl po skončení války v souvislosti s nelidským zacházením s vězni odsouzen.

Podle ustanovení táborového řádu bylo povinností vězňů pracovat, přičemž se jednalo především o práce na stavbě silnice na trase Plzeň–Ostrava, odklizení lesních polomů a práce v zemědělství. Denní pracovní doba byla stanovena na deset hodin. Stravu dostávali vězňové třikrát denně, ovšem jen v tom nejnutnějším množství. Katastrofální ubytovací, stravovací a hygienické podmínky vedly k časté a chronické nemoci vězňů.

Z 36 dětí narozených v táboře žádné nepřežilo. Vyvrcholením bylo na přelomu let 1942–43 propuknutí tyfové epidemie, na jejíž následky zahynulo největší množství vězňů. Zemřeli byli pohřbíváni na hřbitově v nedalekých Mirovicích a v provizorním masovém hrobě nedaleko tábora. Celkem prošlo internací v tomto táboře 1 309 osob, z nichž 326 internaci nepřežilo. Ostatní vězňové byli transportováni do koncentračního tábora v Osvětimi. Brzká smrt čekala většinu z 94 vězňů, kteří z Let odjeli prvním transportem 2. prosince 1942.

Závěrečnou fází nejen pro Romy z protektorátu pak byl tzv. osvětimský výnos vůdce SS H. Himmlera z 16. prosince 1942. Ten stanovil pro všechny „Cikány, cikánské míšence a neněmecké příslušníky romských skupin balkánského původu“ internaci ve vyhlazovacím koncentračním táboře Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka), kde vznikl speciální tzv. cikánský rodinný tábor. Tak byl vypraven hromadný transport 417 letských vězňů 7. května 1943. Brzy následovaly transporty Romů vězněných v hodonínském táboře, ale i těch, kteří byli doposud ponecháni na svobodě. Z celkového počtu asi 5 500 Romů, kteří byli násilně deportováni do vyhlazovacího tábora v Osvětimi-Březince, se po osvobození vrátilo 583 bývalých vězňů.

Na první pohled se ve srovnání s vyhlazovacími tábory (například v Osvětimi) či koncentračními tábory (například v Ravensbrücku) mohou jevit letský a hodonínský tábor jako tábory méně významné. Avšak v historii dnes nepatrného počtu původních českých Romů a Sintů mají obrovský význam. V obou táborech zahynuli za strašných podmínek muži, ženy a děti „pouze“ kvůli své „nevyhovující rase“. Podle statistik zemřelo v těchto táborech vzhledem k celkovému počtu větší procento vězňů než v německém koncentračním táboře Dachau.

Téma romského holocaustu bylo po roce 1945 značně opomíjené, a to i v západní Evropě, což bohužel platí do jisté míry i v současnosti. V českých zemích se teprve po pádu komunistického režimu o toto téma začali zajímat představitelé státu, veřejnost a média a dochází k připomínce obětí romského holocaustu. Všude v civilizovaném světě se obětem holocaustu projevuje úcta a místa jejich utrpení jsou uchovávaná s veškerou důstojností. Ostudné rekreační středisko na místě hodonínského tábora již stát mění na památník holocaustu, na místě letského tábora však dál stojí ostudná velkovýkrmna vepřů...

Michal Schuster

Muzeum romské kultury

Už nikomu neuvěřím

Po dvou letech strávených ve vězení ho měli propustit. Bratra mého manžela. Neměl kam jít. Jeho žena ho podvedla a rodinu měl ve Velké Británii. Já jsem byla přesvědčená, že my mu nocleh neposkytneme. Jelikož máme děti, malý byt a také nejsme zvyklí na žádné dlouhé návštěvy. Prostě máme rádi svůj klidný, nudný život. A také nemůžeme za chyby druhých. Nemůžeme za to, že jeho minulost byla velice bohatá. Nemůžeme za to, že fetoval a pak se dostal do vězení.

V ten den, kdy ho pustili, ho nohy zavedly k nám. Již ve dveřích se rozbrečel, protože je sám a my jsme jediní, kdo mu může pomoci. Přesvědčoval nás, že ve vězení se poučil a že už nefetuje. Díky pobytu strávenému ve vězení se to odnaučil. Bylo to pro něho těžké, ale vězeňští bachaři vědí, jak na to. Nakonec jsem souhlasila. Bylo mi ho líto. Bude to jen na pár dní, říkala jsem si. Pak odjede k rodině, tak jak slíbil. A opravdu se choval vzorně. Kamarádům, co mají co do činění s drogama, se obloukem vyhýbal. Až jednoho dne, kdy se z ciziny vrátil jeho dlouholetý kamarád. Párkrát s ním vyšel ven. Jen tak na chvíli, aby si popovídali. Postupně byli spolu čím dál víc a vracel se domů pozdě v noci. Něco se mi nezdálo. Zdál se mi tak nějak jiný. Měl jakoby jinou tvář, jiný pohled a choval se agresivněji. Tak jsme se ho zeptali, jestli náhodou opět nefetuje. Vyjel po nás, že co si o něm myslíme, že přece není blbej, aby do toho opět spadl. Že se sám za sebe stydí, když si vzpomene, jak zle se tehdy choval.

Varovala jsem ho, že pokud do toho znova spadne, tak okamžitě vypadne z našeho bytu. Uvěřili jsme mu, že je čistej. Jenže další dny přestal jíst, zhubl a vracel se až po několika dnech. Měla jsem toho plné zuby. Stále sliboval, že už od nás odejde, ale pořád nic. Litovala jsem, že jsem byla tak měkká a nechala ho u nás. Jednou přišel domů brzo ráno. Šel okamžitě do postele a strašně kašlal a sípal. Říkal, že se nastydl. Myslela jsem si, že má zápal plic. Manžel mu vařil čaje a různé bylinky. V noci vstal z postele, chtěl jít na záchod. Motal se, až nakonec se neudržel a upadl na zem. Honem jsme za ním běželi a on ležel bezvládně na zemi. Zvedl zrak ze země a podíval se na mě. Na ten pohled nezapomenu. Byl tak prázdný a plný strachu. V tu chvíli jsem poznala, že nás vodil za nos a že ho kamarád opět stáhl na dno.

Zavolali jsme mu záchranku. Já jsem přesvědčená, že ho už do bytu nepustím. Nemůže mi být líto takového člověka, který se nikdy nepoučí z vlastních chyb a neváží si dobroty, že jsme mu poskytli přístřeší. Nebral ohledy na nikoho. Takový člověk si může za svůj zkažený život sám a nemůže druhé lidi tahat s sebou na úplné dno.

Bušalka

Imar ňikaske napat'ava

Pal o duj berša so predžid'ilas andre herešta, les majinde te mukhel. Le mire romeskero phrales. Nahas les, kaj te džal. Leskeri romŋi leske kerďas lubipen a leskri fajta ehas andre Anglija. Me mištes džanavas, hoj les andro kher nakamav. Bo hin amen čhave, cikno kher a nasam sikhade pro varesave manuša, so hine ki amende but dulhones. Dikhas rado amaro cicho, nudno dživipen. A mek amen našti avas vaš varekaskre diliŋipena. Amen našti avas vaš oda, hoj leskero dživipen ehas but barvalo. Amen našti avas vaš oda, hoj jov fetinelas a palis pes dochud'ilas andre herešta.

Koda džives, so les mukhle, les o čhanga ande ke amende. Imar maškar o vudar chud'las te rovel, bo hino korkoro a ča amen leske šaj šegetinas. Thovelas amenge andro šero, hoj andre herešta chud'las god'i a hoj imar nafetinel. Vaš oda, hoj has andre herešta, ta peske imar odsikh'ililas. Has oda perdal leste phares, aľe o bachara imar džanen, sar te džal pre ajse manuša. Ta ilam les andro kher. Has mange pal leste pharo. Avela oda ča čepo dživesa, phenavas mange. Palis džala pal peskri famil'ija, sar phenďas. A čačes kerlas avka, sar phenďas. Le kamaratenca, so fetinenas, aňi navakerlas. Až jekhvareste, kim avilas khere leskro baro kamaratos. Vaj kecivar leha phirlas avri.

Ča kavka čeporo, kaj peske te vakeren. Palis pal leste phirelas buter a khere phirelas raťaha. Vareso mange nahas pre dzeka. Has sar aver manuš. Has les aver muj, aver jakha a has andre bengalo manuš. Ta lestar phuč'lam, či pale nafetinel. Kerelas pre amende vika, so peske pal leste gondolinas, hoj nane dilino, hoj andre pale te perel. Korkoro pes vaš peske ladžal, te duminel, savo beng akor has. Phend'om leske, hoj te pale fetinela, ta čhivava les avri andal amaro kher. Paťahas leske, hoj hino žužo. Aľe aver dživesa preačhilas te chal, šut'ilas avri a khere phirelas pal pherdo dživesa. Džalas mange imar pre choľi. Mindig phenelas, hoj imar džala amendar het, aľe mindig nič. Bajinavas, hoj somas ajsi jileskri a mukh'om les andro kher. Jekhtar avlas khere pre tosara. Geľas mind'ar andro had'os a phares chasalas.

Phend'as amenge, hoj nasval'ilas. Gondolind'om mange, hoj leske o buke labarde. O rom leske tavelas tejas, hoj les te sast'arel. Raťaha uštililas pal o had'os, kamelas te džal pro budaris. Bond'arlas pes a palis pes imar nalikerďas pro čhanga a odpel'as pre phuv. Denaš'lam pal leste a rakh'lam les te paš'ol pre phuv sar mulo. Vazd'las upre o jakha a dikh'las pre mande. Šoha nabisterava, sar pre ma zadikh'las. Leskere jakha has ajse šilale a daradune.

Akor prindžard'om, hoj amen cirdelas nakhestar a chochavlas amen, leskro kamaratos les pale cird'las ži tele. Vičind'am leske la sanitka. Me mištes džanavas, hoj les imar andro kher namukhava. Našti mange avel pharo pal kajso manuš, so pes šoha nasikhavla te avel lačho manuš a so leske has jekh pal oda, hoj les mukh'lam andro kher. Nadikhelas pre ŋikaste. Ajso manuš peske šaj avel korkoro vaš peskero nalačho dživipen a našti peha cirdel aver manušen.

Bušalka

Michal Schuster na pietním shromáždění u památníku Žalov v Hodoníně u Kunštátu **foto: Sabir Agalarov**

Vzpomínáme

A jak se k vám chovali ti čeští dozorcí?

No jak se k nám chovali, tak jako Němci se chovali všude jinde, pendrekama mlátili, koho mohli, natáhli ho na lavičku, když něco proved, zavolali četaře, aby to nemuseli dělat oni a četaři ho museli vymrskat.

Sama jste to viděla?

Ano, na vlastní oči.

A vy jste taky byla potrestaná?

Ne, já ne, já jsem se toho bála, moje přítelkyně Krausová, která je tady pochovaná, ta měla ještě dodnes jednu půlku té zadnice takovou díru, tak ji zmrskali, že to maso zčernalo. Pak jsme chodili po blokách a já jsem říkala, bože tady je takovej puch, od čeho to je. A teď slyším „a ticho budte, já tady slyším někoho naříkat.“ A tak jsem vylezla po těch schůdkách nahoru a ona pod takovým hadrem na těch prknech ležela a sténala. Já ji znala od mala. Já říkám: „Gízo, to seš ty?“ a ona na to: „Já už umřu, já už stejně žít nebudu,“ v teplotách mi to říkala. Říkám: „Neboj se.“ (...) No a tak jsem hned poslala pro Tomana, přišli s nosítkama, přinesli ji na ošetřovnu, tenkrát zrovna přijel pan doktor Habanec, tak ji to vystříhali všechno to černý maso odumřelý, já jsem ji to převazovala a vidíte, žila, má tady vyrostlý děti, dva kluky měla a jednu holku. Nedávno je to, co chudinka zemřela.

(V době věznění v CT Hodonín 16letá dívka, pamětnice K. O., nar. 1926)

Když to dneska vykládám, tak je to neuvěřitelný, ženská, děcko na zádech v plachetce a kladívko měla a šutr tlókla kladívkem. Na té silnici všechny musely dělat, seděla třeba na té hadře, děcko měla v hadře na zádech a klepala, roztlókala kamen. Byly tam, ale co toho mohly udělat s děckama na zádech.

(Obyvatel obce Hodonín u Kunštátu, pamětník B. M., nar. 1931)

(...)nejhůř na tom byly ty děcka, Štarha nestačil dělat rakvičky. To bylo každé den ráno sem viděl, jak vezou na tom platoňáku takovejch sedum i více malých rakviček, bez ozdob, jenom černý. A oni měli zvykem házet do toho hrobu peníze a ten hrobník, než to zaházal, tak to ještě vybral, ty peníze. To bylo ze začátku, pak už tam nebylo místo, protože jako každé katolickej hřbitov má místo vyhrazený pro jinověrce a sebevrahy a tyhle místa už byly zaplněný. No, pak se zjistilo, že by na to teda padl celej hřbitov, aniž by tam zbylo místo. Tak se teda potom udělal ten hřbitov a tam je teda pochovávali do šachty, no. Vykopali, už se nedělali rakve. Prostě jak zemřel, tak ho dali do toho slamníku(...) No a dávali je a zasypali to vápnem a postupně to dělali, jak když vojáci na frontě.

Třeba když tam někdo umřel, tak oni ho schovávali a nechtěli ho vydat. Ty děcka teda, no to vám říkám. To mřelo. To jste viděl ráno třeba čtyři pět. To bylo ale každej den. Těch rakviček, kolik oni odvezli. To oni nestačili dělat ty rakvičky. Žádná ozdoba. Jenom prostě na černo natřený. Ke konci jenom do černýho papíru, vytřepali slamníky a dali ho do toho slamníku, měli takový nosítka a tam je nosili do toho lesa a tam je normálně do těch šachet pohřbívali. Zasypali to trochu vápnem a jak byla trošku větší vrstva, tak to zahrnuli a bylo to.

(Obyvatel obce Hodonín u Kunštátu, pamětník F. P., nar. 1922)

Já jsem například taky byl bit, že sem se pral. Byl nástup na obědy, to ste měl každý hrnec, to se nabralo třeba pro více lidí. No ten jeden mě furt odstrkoval, tak jsem ho napral tím hrncem. Venku na tom apel place jsem dostal šestnáct tým pendrekem na prdel.

(...)co provedla to nevim, vytáhnu ji na takovej kůl tam u kuchyně, rozumíte? To bylo nějaký děvče, na tom kůlu visela, za ruce zezadu, voni to měli, dřív to byl kůl na nějaký vytahování vlajej, no tak na tom visela, dokud vydržela. (...)Tam jste byla zkrátka jednou vodepsaná a hotovo.

Já jsem prásknul do bot a utek sem. Vzali mě na práci do lesa na dříví a já jsem z toho lesa utek ještě s jedním. Dohola vostřihání, v tých dřevákách, ty sme zahodili po cestě a do prvního vlaku jsme vlítli a načerno až do Prahy. ...Přišel pro nás, eskorta, esenbák (četník) ale Čech zase s tym bodákem a vlakem zase zpátky do Mirovic a pěšky do lágru. Tam nás zbili, co se do nás vešlo. Víte co je zmlácení? Když vás do bezvědomí zmlátím? Pendrekama? A byly sme dva, takhle každému nohy k sobě, nohy svázaný řetězama zakovaný a vodili nás tam, takový ulice vod tý prádelny, tak tam byli, co ty lidi přijeli s tyma, ty kočující s tyma vozama, tak to tam bylo naskládaný, jo? Z toho měli udělaný márnice, poněvadž tam jinak nebyly (jiné prostory), když tam potom byl ten tyfus, tak nebylo místo a házeli to do těch vozů a z těch vozů se to vyváželo. No tak nás svázel, no a teď řetězama jo a když von šel na záchod, tak já jsem musel s ním...No a kdo měl službu, tak nás mlátil, ten policajt (dozorce). Tam sme byli sami dva v tom voze asi tři měsíce, to byla taková korekce, tam nic nebylo, všechno vyrabovaný, čistě podlaha jenom a tak, bez kol na zemi to leželo. No a ten, co měl vobchůzku, tak se tam na nás chodil dívat a dycky nám jednu střelil, no abychom se vzpamatovali. Někdy někdo nám tam něco hodil, sem tam nějaký košťál, ty babky věděly, že tam jsme, tam chodily kolem do tý umejvárky. Jak mě pustili, tak jsem nemoh chodit...

Víte co je to krumpáč?(...) Tak vod krumpáču měli takový metrový klacky. Ty topory... a tým většinou vám dali přes hlavu, no kop do vás a když jste byl mrtvej, tak vás vodtáh do toho vozu.

(V době věznění v CT Lety dvanáctileté dítě, pamětník L. S., nar. 1930)

Večer (nejen) pro pamětníky

Na večer ve středu 30. července připravilo Muzeum romské kultury pro veřejnost promítání archivního televizního filmu a několika videoklipů, kterými jsme chtěli připomenout dobu sedmdesátých let minulého století, kdy u tehdejší Československé televize pokračoval zájem o produkci brněnských romských hudebníků a jejich kapel.

V návaznosti na projekci filmu Rom hraje, zpívá, tančí (1971), který Muzeum promítalo veřejnosti loni v listopadu v Moravské zemské knihovně, byly v chronologickém sledu vybrány další archivní videa (z videotéky ČT Studio Brno) – tentokrát šlo o snímek Cikánské melodie života, který vznikl v letech 1975–1977, a jehož režisérem byl Jan Fuksa. Film jsme chtěli zpřístupnit jak generaci pamětníků, tak dnešní mladé generaci – neboť je působivým dokumentem doby před čtyřiceti lety. Všechny záběry ve filmu, interiéry a exteriéry, byly natočeny zde v Brně a ve filmu je možné vidět mnohé významné osobnosti romské hudební scény. Jsou to zejména prvotřídní romští muzikanti, jako již tehdy proslulá Cimbálová muzika Eugena (Janko) Horvátha a Jana Gašpara Hrisky, a dále kapela bratří Jozefa, Jana, Milana a Rudolfa Bagárových s jejich bratrance Gejzou Horváthem. Z mimobrněnských byly do Brna na natáčení pozvány cimbálové kapely Giňovců z Opavy i z Rokycan, cimbálová muzika Eugena Damo z Děčína, a také kapela Jožky Feča z Prahy. S těmito kapelami, které byly pozvány do brněnského televizního studia v Typosu, proběhlo natáčení

Primáš Eugen Horváth a zpěvák Gejza Vagai. Kolem roku 1975.

Foto: ČT- Cikánské melodie života

nejen ve studiu, ale například Bagárovci natočili dva videoklipy u řeky Svitavy, a Horváthovci zase doprovázejí hudbou reprezentativní záběry z romských domácností. V době svého vzniku měl film pracovní název Upre Roma a, kromě již zmíněného režiséra, na něm měl podstatný podíl zejména Jaroslav Jurásek. Ten totiž v létě roku 1970 zorganizoval v rámci své práce pro SCR po České republice Uměleckou soutěž Romů, která měla za cíl zmapovat tehdejší (neprofesionální) romskou hudební scénu a, kromě tradičních lidových kapel, se do ní přihlásily i kapely moderní, ovlivněné tehdy moderními proudy v hudbě – rokenrole, bigbitem a samozřejmě popovou hudbou obecně.

Film Cikánské melodie života spolu s několika dalšími videoklipy, které byly záměrně vybrány právě jako ukázka tehdy silného trendu bigbítové hudby, jsme si

mohli připomenout společně s pamětníky. Naše pozvání laskavě přijali Eugen (Janko) Horváth, Rudolf Bagár, Gejza Horváth a Margita Lázoková. Společně strávenou hodinku a půl, kdy po projekci filmu došlo i na milé vzpomínky přítomných pamětníků, moderovala Alica Heráková. Ta také přečetla pozdrav, který prostřednictvím e-mailu všem přítomným zaslal ze Stuttgartu Jan Turták (další z frontmanů tehdy moderní kapely Terne čhave, s výrazně talentovanou zpěvačkou Květou Haluškovou).

Po filmovém vzpomínání následoval od 20:00 koncert v muzejní kavárně Bengl, kde zahráli Zdeněk Lázok (kytara), Roman Horváth (harmonika), Mário Krajčovič (klávesy) a zazpívaly Milada (Mia) a Marie (Rudina) Bagárová.

**Alica Heráková
a Milada Závodská,
Muzeum romské kultury**

„Cikány tu prostě nechceme. Proč? Bez udání důvodů.“

Před dvěma lety jsme koupili stánek s občerstvením za nemalé peníze. Složili jsme se na něj celá rodina. Koupili jsme ho pro dceru. Její muž byl dlouhodobě nezaměstnaný a nemohl sehnat práci. Aby je nevyhodili z bytu, tak si vzala půjčku. Samozřejmě z platu uklízečky v nemocnici to nestačila všechno splácet. Abychom jí pomohli, tak jsme jí koupili stánek. Tento stánek už tu stál hned po revoluci, tedy už více jak dvacet let. Jednalo se o stánek v Rokycanech u nádraží ČD. Majitelé se střídali a nikomu to nevedlo. Jakmile jsme ho koupili my, Romové, začaly potíže.

Chci zdůraznit, že všechny kontroly, jak hygienické, tak i ostatní, vždy dopadly dobře a nikdy nebyly shledány žádné závady. Kupující si na dceru zvykli a z jejich strany nebyly nikdy žádné stížnosti ani výtky. O tom, v jaké finanční tísní je dcera a co jí všechno hrozí, pan starosta a rada města věděli. Napsal jsem jim to. Nechali nás tam asi rok, a potom nás vyhodili. Ve zprávě, kterou jsme obdrželi, bylo uvedeno, že musíme do 31.12.2013 odstranit stánek. Ve zprávě nebyla ani zmínka, proč tak máme učinit. Bylo tam uvedeno BEZ UDÁNÍ DŮVODU.

Vůbec je nezajímalo, jak bude dcera žít, jak bude splácet půjčky, jestli ji vyhodí z bytu a to nemluví o tom, v jakém stresu je každý den. Kdybychom to do uvedeného

dne nestihli, tak nám pohrozili velkými sankcemi a pokutami za každý den prodlení. Nejsem a nikdy jsem nebyl rasista. Ale proč tam mohli dvacet let prodávat Češi a když to zkusili Romové, museli odejít bez udání důvodů? Svědčí to o jednom. Prostě „Cikány tu nechceme.“ Do dnešního dne jsem byl přesvědčen o tom, že volení zástupci jsou tam proto, aby pomáhali občanům, obzvláště těm, kteří to nejvíce potřebují. A skutečnost?

Všichni víme, jak se dnešní společnost chová k Romům. Má je za lenochy, příživníky, zloděje a nevíme co ještě. Avšak když se najde někdo, kdo chce pracovat a živit se poctivě, tak je mu to znemožněno. Bohužel to není jediný případ. To samé se stalo mému synovi. On prodával brambory z auta více jak deset let na jednom místě v Plzni Doubravce, ke spokojnosti občanů nejen v Plzni. Nikdy, opakuji, nikdy na něj nebyly žádné stížnosti, všechny kontroly dopadly vždy dobře.

Lidé ho měli rádi a vážili si ho. Platil řádně nájem z místa a referentka, která vedla jeho agendu, s ním byla absolutně spokojená. Nástupem nového starosty části Doubravka musel odejít. Když se za něj referentka přimluvila, že jde o velice slušného a pořádného člověka, odpověděl jí: Mě se to nelíbí, že tam prodává. Nikomu to více jak

deset let nevedlo, přijde nový starosta a vyhodí vás z místa zcela bezdůvodně, jen proto, že se mu to nelíbí. Všichni jsme přesvědčení, že důvodem je to, že je Cikán. Přitom šlo o místo, kde nikomu nepřekážel, nikterak neomezoval provoz a nepřekážel silničnímu provozu. Jak syn bude žít, živit rodinu, to je panu starostovi úplně jedno. Oni jsou všestranně zabezpečení a jak žijí ostatní anebo budou žít, to je absolutně nezajímá. Aby toho nebylo málo, tak se syn šel zeptat na jiné obvodů a dopadl stejně. Tam tvrdili, že podporují jen kamenné obchody. Čili, kdo má lepší zboží a levnější, nemá šanci. Ohrozil by totiž supermarkety!

A do třetice to nejlepší. Syn si za vypůjčené peníze koupil v Kameném Újezdě u Rokycan, právě proto, aby zde mohl prodávat brambory, malou parcelu. Parcela je ve velké přehledné zatáčce s dostatkem místa na vjezd a výjezd, aniž by byl ohrožen provoz na silnici. Po několika dnech prodeje přišli policisté a zakázali nám prodej. Takhle máme po penězích i po místě. Policisté určitě nejsou z těch, co by měli pochopení pro obyčejného člověka. Jak mají žít ti, co jsou závislí na úřednících a na tom, s jakou náladou se zrovna probudí? Řeči o tom, že budou zastupitelé hájit zájmy občanů, jsou jen divadlo, aby se tam dostali.

Andrej Giňa

Cukrárna

Vzpomínám si, že v neděli jsem jako dítě pravidelně jezdil na kole do města pro zákusky. Ten den byl u nás na vesnici klid, ale ve městě tam byl shon, tam bylo živo a vese-lo. Staré domy vypadaly jako nové, městem projížděla auta, koňské po-vozy a centrum města bylo plné lidí. Jedni chvátali z kostela domů k svá-tečnímu obědu a jiní zase jen tak korzovali městem. Holčičky s maš-lemi ve vlasech, v bílém i růžovém oblečení, skotačily vedle svých ro-dičů. A kluci ve svátečních obleč-cích a s baretky na hlavách, ti vy-váděli nejvíc. Když některý z nich upadl a umazal se, tak dostal i vý-prask s napomenutím, že příště už zůstane doma. Bylo teplo a vesniča-né, muži, měli na sobě lidový oděv. Úzké kalhoty z černého sukna, bílé košile s vyšíváním a šňůrkami, se širokými rukávy, černý vyšíváný lajblík, na nohách měli černé ko-žené čizmy a na hlavě plstěný pe-rem ozdobený černý klobouk. Ves-nické ženy byly také v krojích a ty mi připomínaly kosmonauty v ska-fandrech. Kavárna a hospoda, před kterou stála zaparkovaná náklad-ní i osobní auta, motorky a koňské povozy, praskaly ve švech. Vůně z cukrárny mě udeřila do nosu, ví-dina sladkých zákusků mi přinášela pocit touhy, blaha, rozkoše a očeká-vání. Opřel jsem si kolo o zábradlí a šel nakupovat. Když jsem vstou-pil do cukrárny, objal mě příjemný chlad, vůně zákusků a vřava dětí i dospělých. V cukrárně byly same-

tové lóže s velkými obdélníkovými stoly obsazené a stejně tak byly obsazené i kulaté mramorové sto-lečky se čtyřmi židlemi uprostřed místnosti. Chladicí zařazení u pul-tu se zmrzlinou hučelo a místnost byla plná křiku, pláče i smíchu ne-dočkavých dětí. Ti, co si už pochut-návali na sladkých dobrotách, byli ticho, mls zapíjeli žlutou nebo čer-venou sladkou limonádou. Láhve limonád měly specielní a fortelné uzávěry z keramiky a z drátu. Slad-kosti dětem tak moc chutnaly, až měly umazané nosy, uši, ruce i vlas-y. Oblečený v kratasech s popru-hy jsem se postavil do fronty a po-malu se posouval vpřed. V duchu jsem si připomínal, co mám koupit a nemohl jsem se už dočkat, kdy budu na řadě. Když jsem zrov-na sledoval vosí rodinku, jak si za skleněným pultem pochutnává na dortech a zákuscích, oslovila mně prodavačka: Tak mladý pán, čo to bude? Zmateně jsem vytáhl z kap-sy popsaný papír a začal diktovat, co chci. Bylo toho hodně, a proto jsem vždycky nakupoval zákus-ky do krabice. Byly to mramoro-vé punčové řezy, věnečky bez pole-vy i polevou, větrníky, čokoládové, ořechové, ovocné řezy, rolády, špič-ky, trubičky, marokánky, rakvič-ky a jiné dobrůtky. Pro sebe jsem si vždycky koupil žloutkový řez – kremeš, kokosovou ruličku za-balenou v průsvitném obalu a do kornoutku kopeček vanilkové a ko-peček čokoládové zmrzliny. Tyto

pochoutky miluji dodnes. Venku jsem nejdřív snědl zmrzlinu, po-tom jsem sedl na kolo a vezl zá-kusky opatrně domu. Doma, když máma otevřela krabici a rozdávala sourozencům sladkosti, bylo v ku-chyni plno křiku a radosti. Ticho nastalo, až když už měl každý svůj kousek zákusku. Šlehačkou a plň-kou umazáni až za ušima jsme tiše mlsali a těšili se na další kousek. Bóóóže, jak jsme si osladili život! Nacpávali jsme si čuně, zákusky zapíjeli vodou z blízké studánky a prožívali ráj na zemi. Máma slad-kosti zapíjela čajem, ale táta, ten si k zákuskům vařil na plotně v ple-chovém hrníčku meltu a přidával si k tomu jednu lžičku pravé zrnkové kávy. Vůně i chutě nás zcela omá-mily. Neděle u nás doma nám vo-něla jinak než všední dny. Voněla radostí, štěstím, láskou, voněla po zákuscích a kávě. Neděle nám vo-něla jako svátek. **Gejza Horváth**

Cukrarňa

Leperav mange, sar somas cikno čhavoro, kaj kurkeskro džives džav-as pre bicigľa andro foros te cina-vel o zakuski. Oda džives k’amen-de andro gav pes nič nakerlas, aľe andro foros, odoj has vešelones. O purane khera dičhonas avri, sar te avlehas calkom neve, le foroha džanas upre tele o motora, o gra-ja le verdanenca a maškar o foros has pherdo nipos. Jekh džene si-džarenas andal e khangeri khere ki o kurkeskro ineposkro dilos, u aver peske ča avka phirnas pal o foros. O rakľijora le pankľikenca andro bala, urde andro parne abo ružo-ve viganica, pes ľikerenas paš pe-skre daja, paš o dada. Aľe o raklo-re, urde andro ineposkro uraviben le baretkenca pro šere, kernas baro bengipen. Sar paš oda vareko len-dar perlas a meľarelas pes andre, chudelas pal e bul a has leske mek phendo, kaj masovar imar ňikhaj nadžal, kaj ačhela imar khere. Avri has tato a o gadže pal o gava has urde andro kroji. Has pre len-de o kale chološňi, parne avriside gada šňurkenca he buchle bajen-ca, kalo brušľikos a pro pindre len has cipuňi kaľi zoka u pro šero kaľi stadži poreha. O gadžija pal o gava has urde tiž andro kroji a dičhonas avri sar kosmonauta andro skafan-dri. Andre kavarňa he andre karč-ma has pherdo nipos u avri ter-žonas lenge o motora, o motorki, o bicigľi the o graja le verdanen-ca. E pacha andal e cukrarňa man demadža andro nakh, lošatar phan-dľom andre o jakha a rozkošistar

kijavinavas pal o guľipen. Oprin-džom o bicigľos ki o gaľendri the geľom andre cukrarňa te cinavel o zakuski, o torti. Sar avľom an-dre, iľas man andre angaľi kedveš-no šil, e pacha le zakuskendar the e vika le čavorendar he savore ma-nušendar. Andre cukrarňa nahas kaj peske te bešel, o manuša beše-nas andro bare sametove loži paš o buchle skaminda, the paš o cik-ne kuľate mramorove skamindo-ra le štare stolkenca maškaral an-dre cukrarňa.

O pultos hučinlas le agregatostar, so šifarelas e zmeržlina, o zakuski the o torti. Andre cukrarňa has pherdo vika, roviben the asaben le cikne čhavorendar, so pes našči doužarnas le guľipnaske. Save čha-vore imar chanas, ta ola has cicho, the pal o guľipen pijenas mek šar-go abo loľi guľi limonada. O cakli pal e limonada has andre phandle špecijalne he fortelne zatkenca ke-ramikatar the drotatar. O guľipen le čhavorenge avka šmakinlas, kaj has len andre makhle až o nakha, o kana, the o bala. Me, upre urdo andre charňi cholov trakenca, ter-džilľom andre fronta the lokes polo-kores džavas anglal. Ča avka andre godži mange leperavas, so mange kampil te cinel a našči man douža-ravas, kana imar pre mande perla e šora. Akurat sar dikhavas andro pultos pal e šiba pro osi, sar peske pošmakinen pro torti, pro zakuski, akor mandar phučľas e gadži, so ka-mav: Tak mladý pán, čo to bude? Zmatimen cirdľom avri andal

e žeba o papiris the chudľom la go-rake te ginel, so kamav mange te ci-nel. Cinavavas but, has oda všelij-a-ko lačhipen. Andre škatuľa has o venečki, o punčova rezi, o roladi, has odoj sa, so ča peske o jilo žadi-nelas. Perdal peste mange furtom cinavas kremešis, kokosovo klaci-kos the vaňilkovo a čokoladovo zmeržlina. Kada lačhipen mange cinavav mek the adadžives. Avri angle cukrarňa peršo chaľom e zmeržlina a paľis beščom pre bi-cigľa a ľidžavas khere o zakuski bara pozoraha. Khere, sar e daj phundravelas e škatuľa a rozdelas amenge le čhavage o guľipen, an-dre kuchňa has pherdo vika the loš. Cicho ačhelas až akor, sar imar has sakones andro vast peskro za-kuskos. Le guľipnastar samas za-makhle dži pal o kana, cichones chahas, čamkinahas the lošaha uža-rahas pre aver koter zakuskos. De-eevla, sar peske guľarahas o dživi-pen! O zakuski ispidahas peske an-dro muja a pijahas palal paňi andal e chaňigori, a has amen rajos pre phuv. E daj pijelas paš o zakuski te-jos a o dad peske ki o zakuski tave-las pre bľacha andre cikňi kučori melta a čhivlas andre mek jekh ci-kňi rojori originalno zrnkovo kava. O pachi the o šmakos amen calkom zalenas. O kurko k’amende khere pachinlas inakšeder sar okla džive-sa. Pachinlas amenge pal e loš, pal e bacht, pal o kamľiben, pachinlas pal o zakuski, the pal e kava. O kur-ko amenge pachinlas sar inepos.

Gejza Horváth

Co se z tebe jednou vyklube?

„Jééé, ten je nádherný a roztomilý!“ Slýchává snad každá novopečená maminka. V kočárku hrdě vozí své děťátko. Je úplně jedno, jestli je prv-ní anebo desáté. Je přesvědčená, že to její dítě je nejkrásnější stvoření na celém světě a ani ve snu by ji nenapadlo, že zrovna z toho jejího malého uzlíčku se jednoho dne stane kriminálník, vrah, pedofil, uchylák... Slý-cháváme ve zprávách o těchto nebezpečných lidech, čteme o nich v no-vinách anebo jsme se s nimi i osobně setkali. Kde se v jejich životě sta-la ta osudná chyba? I oni byli nádherná a roztomilá miminka, bez jediné chybičky. A jak čas utíkal, tak se s nimi nejspíš život nemazlil. Byla chy-ba ve výchově? Zklamali rodiče, dávali svým dětem málo lásky, anebo to zlé již v dítěti dřímalo od narození? Bylo ukryto ve skrytu duše a jedno-ho dne, až nastala příležitost, tak se projevily jeho tajemné skryté pudy? Je možné, že z člověka, který celý život prožil láskyplně, se stane tako-vá strachuplná zrůda? Donutí jej k tomu okolnosti? Nešťastná náhoda? Kdo ví, co jednou vyroste z našich dětí, když se o ně dobře nepostaráme. Jenže, co znamená „dobře se postarat, dobře vychovat?“ Být na své dítě přísný anebo hodný? Nařizovat, zakazovat anebo ho nechat ve všem jít svou cestou? Nechat ho, aby vše udělalo samo, anebo vše dělat za něho? Ať děláme to či ono, stejně se z něj ta pravá povaha vyklube až v dospě-losti anebo až po prožitých zkušenostech.

So tutar jekhvar avela?

„Jééé, savo šukaroro he guloro!“ Šunkerel sako nevi dajori. Andre koča barikanes hordinel preske čhavores. Hin oda jekh, či hino peršo abo de-šutno. Mištes džanel, hoj koda lakro čhavoro hino oda najšukareder ma-nušoro pre calo svetos a šoha bi lake andro suno naavľahas ajsi god'i, hoj ole lakre čhavorestar pes jekhvar ačhola hereštancos, vrahos, pedofilos, vaj uchilos.... Šunkeras andro televiziji pal ale bengale manuša, ginas pal lende abo pes lenca varekaj arakhl'am. So has nalačho andro lengero dži-vipen? Hem he jon has ole šukarore he gulore čhavore. A sar o berša dena-šenas, ta pes lenca o dživipen naguľarelas. Has chiba andro bararipen? Chochade e daj le dadeha, sar len bararenas avri, denas len čepo kami-ben, abo has koda bengipen andro čhavoro garudo imar sar pes ul'ifas? Has oda garudo andre leskri vod'i a jekhvar sar oda kampelas, ta avle lestar avri ole bengipena? Hin oda možno, hoj pes le manušestar, so les has lačho gulo dživipen, šaj barol avri ajsio beng, so lestar džal dar? Sikha-vela les oda o dživipen? Abo avela pro bibachtalo than? Ko džanel, so jekhvar barola avri amare čhavorendar, te pes pal lende nastarinaha lačhes. Aľe s'oda znameňinel „lačhes pes te postarinel, lačhes avri te bararel?“ Te avel pre peskro čhavoro zoralo abo nazoralo? Te ričinel pre leste, te za-kazinel leske abo les te mukhel te džal peskere dromeha? Te mukhel les, hoj te kerel peske savoro korkoro, abo te keras savoro amen vaš leske? Šaj keras oda vaj oda, th'avka pes sikhavela avri savo čačes hino, až sar ave-la dospelo manuš abo sar vareso predživela.

Bušalka

Džanes romanes 11

Bijav – svatba

romsky	česky
Bijav hin ko Roma baro d'ives.	Svatba je u Romů velká událost.
terňi čhaj	mladá dívka
paťivaľi čhaj	pocťivá dívka
terno čhavo	mladý chlapec
Kamen pes.	Milují se.
terno	ženich
terňi	nevěsta
te lel romňa	ženit se
te džal romeste/te džal pal o rom	vdávat se
Keraha baro bijav.	Budeme pořádat velkou svatbu.
Kampela amenge but love.	Budeme potřebovat moc peněz.
Akharaha/vičinaha la famel'ija.	Pozveme rodinu.
Tavaha but chaben.	Uvaříme spoustu jídla.
kerandutno mas	smažené řízký
krumpli šalata	bramborový salát
kachňakeri zumin	slepičí polévka
bijaveskere marikľa	svatební koláče
guľipena	dorty a sladkosti
but pijiben	hodně pití
mol	víno
thard'i	pálenka
Akharaha/vičinaha le lavutaren.	Pozveme muzikanty.
Bašavena romane giľa.	Zahrají romské písně.
Khelaha la terňaha.	Zatancujeme si s nevěstou.
Savore avena bachtale.	Všichni budou šťastní.
Bacht sast'ipen lenge mangas pro lengero dživipen the but čhave.	Přejeme jim šťastný dlouhý život a hodně dětí.

Jan Horváth

**Vydávání Romano hango
podporuje Ministerstvo kultury
České republiky**

Diskuze – kniha návštěv

www.srnm.cz/cz/guestbook.htm

Jana Marhoulová

Nar. 1932; Vězněna v táboře Lety u Písku: 5. 8. 1942–21. 1. 1943

Dětství prožila J. M. v Praze, kde žila se svými dvěma sestrami a s matkou. Její otec se živil jako hudebník, a tak většinu času trávil mimo domov. Matka byla živnostnice a prodávala galanterii. V roce 1940 byl v Liberci zatčen na udání jiného Roma její otec, který po zatčení prošel koncentračními tábory v Osvětimi, Buchenwaldu a Dachau. Po zatčení otce žila rodina v bídě.

V roce 1942 se musela celá rodina podrobit soupisu tzv. Cikánů a cikánských mišenců, který proběhl v Praze-Nuslích. Tam jim četníci řekli, že pojedou asi na dva měsíce pracovat na statek. Jejich rodina byla odvezena do jakéhosi kláštera. Po několika dnech byli odvezeni na nádraží, odkud byli společně s dalšími Romy zvláštním osobním vlakem odvezeni do tzv. cikánského tábora v Letech u Písku.

Po přijímacích procedurách (stříhání, holení, odevzdání cenností) byla paní Marhoulová přidělena na dětský barák a s matkou se mohla vidat pouze sporadicky. Děti měly zakázáno opustit barák kromě pravidelných apelů, občasného koupání v blízkém rybníce, popř. po dobrovolném přihlášení se na práci.

J. M. vzpomíná mj. na to, že jednoho dne byla pověřena dozorem nad dvěma chlapci asi v jejím věku, kteří v lese za táborem měli nasbírat dřevo. Oba chlapci jí utekli a ona byla za trest zavřena na jednu noc do kočovného vozu stojícího u oplocení tábora. V dalších kočovných vozech byly umístěny mrtvolky vězňů před pohřbením. Po noci plné strachu byla J. M. propuštěna zpět na společný dětský barák.

Na svobodě zůstala z rodiny pouze její babička, která celé rodině posílala přes jednoho četníka do tábora jídlo. Na základě intervencí babičky na příslušných úřadech byla J. M. společně se svou matkou a dvěma sestrami propuštěna na svobodu, a tím byly ušetřeny zařazení do hromadného transportu letských vězňů do vyhlazovacího tábora v Osvětimi v květnu 1943.

Michal Schuster

Muzeum romské kultury

Vzpomínky pamětníků na tzv. cikánský tábor v Letech u Písku

Věžňové tzv. cikánského tábora v Letech u Písku, 1942

Z neshírkové kolekce MRK

Transport do CT

Jana Marhoulová (nar. 1932): To si pamatuju, že s babičkou a se všema jsme tam šli. A nevěděli jsme, co se děje. To nikdo z těch ženskéjch nevěděl. Nám řekli, že jedeme na statek dělat. No, ty co měli jídlo, tak ještě to všechno ve vlaku snědli a házeli to ven z okna, víte jako děti, přejezený... Oni nám všechno nechali, abyste se necítila snad, že vás vezou někam, kde budete zkrátka izolovaná.

My jsme byly tejdén u jeptišek... Klášter, jak je tady u toho, na Malý Straně. Tak tam my jsme byly tejdén... u těch jeptišek, než nás vyvedli. To prostě anton přijel a odvezl nás. To vím, že tenkrát babička utíkala za tým a plakala a křičela... To bylo hrozný. Já plakala pro babičku, babička pro nás, když utíkala za tým antonem, aby nás neodváželi.

No a nás odvezli na to nádraží a tam jsme se setkali se všema. A tam nás nacpali do těch vlaků... Normální vlaky, ty byly všechny narvané, i ty prasečí vlaky, jak se zatahovaly. To bylo všechno zavřený.

Božena Růžicková (nar. 1924): Přišli ráno ve čtyři hodiny... čeští četníci a nějakéj poněmčeněj Jak byla ulice, tak lidí byli v nočních košilích venku a dívali se, jak nás vedou.

Příjezd

Jana Marhoulová: Jak jsme tam přijeli, tak nás takhle obstoupili tydle ty český policajti kolem dokola a to víte, to už ženský plakaly, všeci plakali, my děti nevěděly, proč pláčou, ale protože plakala máma, tak jsme plakaly taky.

„Vstupní očista“

Jana Marhoulová: Byli tam chlapi, který stříhali, holili ženský dole, to víte, jak se tenkrát ženská styděla, tak to bylo něco příšernýho pro ty ženský, to bylo ponižující, opravdu ponižující.

Táborový oděv

Ladislav Stockinger (nar. 1930): Obyčejně ti věžňové dostali po naší armádě oděv, boty a šaty... jako měli za republiky vojáci naši, jenže to bylo nabarvený na černo

...abychom nemohli utect.

Jana Marhoulová: Nám dětem dávali takový šaty jen. Z našeho nás zesvlíkli, my jsme tam neměli nic svýho. Dospělí dostali ty pruhovaný a nám dali ty hadry.

Prádlo žádný jsme neměli a v zimě se nosilo to stejný, co v létě. Jinak my děcka jsme chodily pořád bosý.

Ubytování

Božena Růžicková: To byl velikej tábor, to byly takový dřevěný baráky kolem dokola. No, to byly postele nad sebou. No a kolik nás tam mohli nastrkat, tak že jsme spali jeden na druhým...

Jana Marhoulová: No a byly to palandy, dřevěný palandy nad sebou. Dole, nad sebou palandy. Tam jsme leželi, hlavama jako k vchodu, abychom viděli, kdo tam přišel. Hlavama jako ven, do tý uličky. A vedle sebe jak olomoucký syrečky, jak se říká. Slamníky tam byly takový ty obyčejný, slamníky vycpaný ze slámy, to i cpaly samy ženský a chlapi, ty když tam přišli, tak si musel každéj nacpat svůj slamník.

Četníci

Karel Vrba (nar. 1913): To byli všechno Češi tam. Protektorátní četníci to byli, no.

Alžběta Danielová (nar. 1924): Ty český, ty esembáci, já jsem se jich bála. Ty byli někdy ještě horší než ten Němec...

Věžeňská samospráva

Arnošt Vintr (nar. 1941): Můj otec byl tam zaměstnaněj v kuchyni jako kuchař. To nás taky zachránilo... Jak jsme šli pro jídlo s těma ešusama, tak nám dal víc jídla no. To je jasný.

Jana Marhoulová: Začala jsem s maminkou uklízet v těch cimrách těch četníků. No jídlo jsme měly navíc, ...ty zbytky, co tam nechali, ... Nosili jsme to jídlo babičce, sestře, svéj rodině. Nosili jsme třeba brambory s omáčkou, voni dělali pro sebe dobrý, knedlíky a takový, chleba mazanej s marmeládou.

Nástupy

Jana Marhoulová: Tam museli všec-

ky v řadě stát. Podle chlapi, ženský, kluci, dívky a děti. Na ten raport museli všechny stát. Oni nahlásili, kdo leží, nebo co umřeli, to oni hlásili každéj den tam.

Práce

Božena Růžicková: Chodili jsme dělat do lomu, chlapi poslali po sedlákách dělat a my jsme chodili do lomu, do lesa pracovat a tam jsme museli těžce pracovat.

On tam měl nasázenou zeleninu ten ředitel kolem baráku a k tomu rybníku – to mohlo bejt tak dva kilometry, tak nás dal postavit do takovýho štrůdlu a z toho rybníku kbelíkama vodu jsme museli podávat jeden druhýmu a zalejvat tu zeleninu jeho, co tam měl.

Jana Marhoulová: No tak to jsme byli takhle na baráku a jednou k nám přišli, jestli chceme jít sbírat jako na zeli housenky. Půjďte na brigádu. No tak my jsme utíkaly celej barák. No, asi jich tam bylo plno. Tak jsme sbírali jeden tejdén, tak jsme sbírali housenky, tak jsme tam ukradli zeli, hladový, no to víte, každéj byl rád, když jsme mu dali.

Útěky a tresty

Alžběta Danielová: ...můj bratr byl vyvěšený těch 24 hodin. Tedy, byl ve vejšce na kůlu pověšenej za ruce... měl pokus o útěk odtam.... Pak ho dali do vozu, tam byla tma, to byl jako bunkr udělanej. Buď ho dali do vozu, nebo na ten kůl ho vytáhli, nebo mohl dostat tři dny nejídlo, dali mu jen vodu nebo vůbec nic. No a potom mlácení – 25 na zadek.

Božena Růžicková: Přišli jsme z toho lesa a pak jsem si říkala „To už je jedno, mně už to bylo jedno, jestli mě zabijou nebo nezabijou“, to mi bylo jedno. Tak jsem šla na bránu a on se mě ptal, kam jdu a my jsme tam měli na tech barákách kamna, takže jsme si tam mohli topit. Tak já mu říkám, že jdu do lesa pro dřevo a on říkal „Běžte“. No a tak jsem šla a sbírala jsem to dřevo a teď jsem se furt koukala do zadu, jestli za mnou kouká. Ale ne-koukal. No a teď jsem se dostala hodnej kus od toho tábora do toho lesa. Tak dřevo jsem tam zahodila a utíkala jsem...

Božena Růžicková

Nar. 1924; Vězněna v Letech u Písku: 7. 8. 1942–20. 11. 1942 (uprchla)

Vězněna na různých místech (věznice: Jičín, Praha-Pankrác, Javor, Brémy, Hamburk, Lübeck): prosinec 1942–7. 5. 1945

B. R. měla sedm sourozenců. Celá rodina kočovala s maringotkou a její otec vyráběl a spravoval kotle. V roce 1939 bylo zakázáno kočování a B. R. byla společně se svým snoubencem usazena u Mělníka, kde bydleli v maringotce. Odtud byli odvezeni na začátku srpna 1942 do tzv. cikánského tábora v Letech u Písku. Snoubenec B. R. byl přidělen na práci k sedlákům, u kterých i bydlel. Po dvouměsíčním věznění se B. R. rozhodla, že uteče. Na bráně tábora řekla, že jde do lesa na dřevo. Když se dostala do lesa, začala utíkat, až narazila na železniční trať, kde se jí povedlo naskočit do vlaku směřem na Prahu, kam dojela zamčená na záchodě. Z Prahy pokračovala vlakem za rodiči, kteří byli zatím na svobodě. Z tábora v Letech uprchl i její snoubenec, se kterým se sešli a společně žili v lesích.

Asi po měsíci B. R. onemocněla, vyhledala lékaře a ten ji okamžitě poslal do nemocnice v Železném Brodu. Lékař v nemocnici záměrně léčení prodlužoval, aby nebyla B. R. vydána policii. Snoubence B. R. četníci zatklí, když se ji pokusil tajně navštívit. Nakonec i ji odvezlo gestapo do věznice v Jičíně, kde byla vyslýchána a internována asi tři měsíce. Po výsleších byla B. R. odvezena do věznice v Praze na Pankráci, kde byla spolu se svým snoubencem odsouzena k šesti letům káznice a potom k věznění v koncentračním táboře. Její snoubenec byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Po odsouzení byla B. R. vězněna ve věznici Javor ve Slezsku. Odtud byla hnána s pochodem smrti směřem do Německa. Po cestě jí zachránil život jeden z vlasovců, kteří tvořili doprovod tomuto pochodu. Ten ji vyhodil na vůz ve chvíli, kdy už nemohla dále a čekala jenom, až ji zastřelí. Pochodovali asi měsíc, a potom byla B. R. odvezena vlakem do Brém. V tamější věznici strávila asi tři týdny. Odtud byla převezena do věznice v Hamburku a nakonec do věznice v Lübecku. Tam byla také osvobozena. Po osvobození byla umístěna v repatričním táboře, kde se jí ujal švédský Červený kříž. Po osvobození Československa byla odvezena nákladním autem do Prahy. Domů se kromě ní nikdo z rodiny nevrátil...

Michal Schuster

Muzeum romské kultury

Záznam vzpomínky je součástí sbírkových fondů Muzea romské kultury, státní příspěvkové organizace, výzkumem a dokumentací holocaustu Romů se muzeum zabývá již od svého vzniku v roce 1991.

Hygiena

Karel Vrba: No tam byl nepořádek, víte, to byl takovej nepořádek, tyfus jsme dostali z toho nepořádku tam... Nebyly tam žádný umývárny, akorát tam bylo jedno koryto a tam vodu museli nosit, poněvadž tam žádnéj vodovod ani voda nebyla.

Tam měli takový veliký auto, to byl velikánskej buben. Tam byly blechy, vši, protože tam bylo tolik lidí, tak to vypalovali v tom bubnu (oděvy). No a pak čekaly ženský zase nahý, zakrývaly se s těma děčkama, tlačily je před sebe, tak plakaly, to víte, syny tam měla, táta tam byl, tak se zakrývaly tema malýma děčkama. Čekaly hodinu aj dvě hodiny takto, než ty hadry vypálili.

Jana Marhoulová: Když byl takovej pařák velikej, tak řekli, že se půjdem koupat... Tak jsme utíkali k tomu rybníku a tam byli naši. Máma a všeccky tety, všeccky praly tam, to víte, to objímání, ten pláč, to všecko. To byl zážitek, kterej ve mně zůstal...

Strava

Ladislav Stockinger: Co ženský vykrajovaly do polívky košťály, vyhazovaly to do beden a já jsem to z těch beden krad a chroupal jsem ty košťály. No ale vydržel jsem, ne?

Ladislav Stockinger: Jsem viděl případ, že tam sežral kluk krysu. ... měli sme hroznej hlad. No ale říkám vám, nemůžete to svádět na Němce nebo tak, to dělali Češi.

Božena Růžicková: Viděla jsem, že jeden měl v ruce myš a kousal ji...no a ty housenice, víte, jak už se voddělává zeli a nějakej zbytek vostal, a když jich neviděli (dozor), aj ty děti utíkaly, jak mohly k tomu, jedli to děti aj dospělí.

Arnošt Vintr: A když nás vyhnali ven, tak jsme škubali trávu a jedli jsme ji, za to jsme byli bití.

Jana Marhoulová: No, tak ráno chleba jste dostala, čtvrtku chleba na celej den, čtvrtku chleba a bílý kafe. To bylo na celej den. No odpoledne jste dostala polívku a brambory, to byly takový, no brambory a to byla lžička třeba tý mrkve nebo co to tam dali... teplou polívku a brambory a omáčka na tom. Ale tam vařili zase trestanci...

Božena Růžicková: Kolik hladu jsme měli, né malej, ale velkej, to jsme dostali jenom fakt málo, esi to bylo půllitr, tak to bylo všecko, třeba tři brambory, třeba shnilý, tak ještě jste to holt vyhodila a dávali nám takovej jako špenát, ale to nebyl snad ani špenát, protože to bylo samej písek a zadělaný to nejhorší moukou.

Děti v táboře

Jana Marhoulová: Ježišmarjá, kolik tam umřelo v tom baráku dětí! Každěj den, já jsem jenom vždycky zjistila, že mám víc místa.

Ladislav Stockinger: Jak to vypadalo v noci? Děti plakaly, tam se nikdo s nikým nemazlil. Kdo byl silnější, tak vydržel. To byl lágr, kde koukali, abyste zmizela ze světa.

Arnošt Vintr: My děti jsme byly ubytovaný v takovým dřevěným baráku, to víte, o facku nebyla nouze.

Jana Marhoulová: My jsme všichni plakali pro mámu, kde je, to bylo strašný. Nevidím větší utrpení, než vodtrhnout dítě vod mámy. Ženský dali jinam, větší děvčata taky a nás tři, osm, deset let dohromady.

Karel Vrba: Děti byly extra všeccky, holka mi tam zemřela – spadla z tý jedný postýlky a zabila se.

Božena Růžicková: Pak se mně tam narodila holka... Toho kojení tam bylo moc málo, protože toho jídla, co vám dali... Nepřežila dlouho, děti tam moc dlouho nevydržely, tak umřela ta moje holčička.

Jana Marhoulová: My s dětma jsme myslely pořád na jídlo, pořád jsme ve snu jedly a jedly a jedly. Pořád jsme měly ve spánku ty fantazie, že máma dělala koblihy, že dělala támdle to a pak půjdeme támhle na loutkový divadlo a půjdeme do biografu, to byly naše vzpomínky, naše sny tam. Jinak nic, jinak jste byla bez pohybu, vodloučená vod všech... Neexistovalo, aby si s váma někdo pohlál, aby vás někdo pohladil.

Karel Vrba: Děti? Ty mrzly na těch barákách, málo se topilo.

Jana Marhoulová: Máma, když nám nechala krajíček chleba, tak ho musela položit takhle na zem a odejít vod něj. Jsme se vůbec nesměly stýkat. S nikým dospělým. Jsme byly pořád na tom baráku, kdy bysme mohly jít ven. Jedině pro jídlo. Sem tam, někdy. Se šlo, když vás poslala ta ženská, že můžete si jít pro jídlo. Nebo ty hrnce tahat. Takže děti byly bez vzduchu. No vůbec, tam jste nesměla vůbec nikam.

Nemoci a smrt

Karel Vrba: Dostal jste horečky, to byl tyfus. To jste v horečkách nevěděl vůbec nic...

Ladislav Stockinger: Ráno jste vstával a vedle vás byli třeba dva tři mrtví, ale to byly kosti hotový – ty děti, na nich nic nebylo. Ten tyfus, to byl hroznej průjem... Tak ty děti, aby zase měly něco čistýho na sebe, jsem byl starší, tak to jsem zase musel chodit krást ty hadry... Na ty šnůry, co to měly ty ošetřovatelky navěšený.

Arnošt Vintr: Strejda tam přijel s koňma a s vozem, a tam do toho dostaváku dávali, tam házeli mrtvoly. ...Na vlastní oči jsem viděl, jak je tam do toho vozu házeli. Tak jednou za 3–4 dni, kdy už ten dostavák byl plnej, tak přijel vůz, naložili ho a... vedle tábora za tou bránou byla skládka a za tou skládkou byla ta jáma, tam je naházeli, posypali vápnem a zaházeli a tím to skončilo.

Selekce: transport nebo propuštění

Berta Berousková: Potom přišel... ten vysokej hubenej a vybíral do Osvětimi. Sahal nám na lícní kosti, ohmatával je... Kdo byl Cikán, toho hnedka dali pryč.

Ladislav Stockinger: Německý policajty jsem tam viděl jednou... To tam přišli, jsme stáli v řadě a každýmu sahal takhle na hlavu. ...A nás se sestrou dali bokem. To vám koukal do očí, sestra má modrý oči, já taky... A nás dal stranou, oni zkrátka asi rozeznávali, co je ci-

kánskýho původu. Za nějakej čas nás propustili...

Arnošt Vintr: Najednou přišli Němci a všechny nás postavili do řady a kdo se jim líbil – zkrátka kdo byl bílej, tak na jednu stranu, a černý, ty špinaví cikáni ty na druhou stranu... Můj otec šel s náma dětma automaticky na tu jednu stranu, protože byl bílej..., ale moje maminka a moje teta jely do Auschwitz. Když jsme se z Letů vrátili, já byl jako dítě nervově nemocnej, rok jsem byl v Bohnicích, no blázen jsem byl. Vrátilo se mi to nesčíslněkrát, nesčíslněkrát se mi zdálo, jak jsem tam mluvil s maminkou – moje maminka byla, to byla... madona.

Jana Marhoulová: Tam je naháněli všeccky, tydle rodiny vyvolávali a v noci, to bylo šílený, to bylo řevu. Na to, když si vzpomenu, tak to bylo šílený. To dávali do Osvětimi. Transportama, aby se to, tydle další, co tam byli, aby to neviděli, tak takhle v noci vždycky odváželi.

Jana Marhoulová: Já sem bydlela s maminkou, protože jsem tam uklízela. Sěgra ne, ta měla tyfus. Pak když jsme přijely do Prahy, rozumíte, oni nás pustili, aniž by nějaká hygiena, nebo něco přes nás šlo. A voni nás pustili, my jsme se dostaly k rodině a pak celá ta naše rodina, jako maminčiny sestry a všeccky musely k doktorovi na injekce, protože se roznášel tendle ten skvrnitej tyfus.

Transporty do KT Osvětim

Karel Vrba: Přijelo auto, naložili je a byli tam asi třikrát s autem. Oni ani chudáci nevěděli, kam jedou...

Alžběta Danielová: Maminka, mladá ženská, odvezli ju do toho Osvětima a její sestry čtyři, babička měla tehdy už devadesát, odvezli je odtam (z Let), mě vzali později a já jsem se s nima už nikdy nepotkala.

Jana Marhoulová: Jak tam odváděli potom do Osvětimi? No to bylo hrozný, to bylo vytí, to bylo pláče, já vždycky: „Mami slyšíš to? Ať nepláčou, mami prosím“, to bylo hrozný. Co jim dělají, co jim dělají?, to byla moje myšlenka. Shromáždili je a ti nesměli už vůbec ven, vůbec nikam. Přijeli tam v noci s tema antonama, ted' pláč ječení těch lidí jak prosili... to bylo hrozný. Pak už jsme z těch lidí nikdy nikoho nepotkali...

Jana Marhoulová: Když jsem se vrátila, bylo mi 12 roků, já jsem byla úplnej blázen, no prostě takovej rozklad, mně říkali ve škole „Ty jsi byla samá legrace a ted' najednou koukáš jako blbeček"... Dřív jsem chtěla být artistkou. Jako holka jsem stepovala v Apollu v Praze, v Lucerna baru jsme měly se sěgrou čísla – to mně bylo osum roků... A potom – asi mi to narušili – byla jsem blbá i ve škole, nic mě nebavilo, babička mi umřela, neměla jsem potom domov nikde, začala jsem se toulat... zkrátka brala jsem život, jak šel.

Alžběta Danielová: Proč nás vzali do Let? No asi rasově, protože jsme nic neprovedli, ani krádež, nic. Opravdu jsme neměli nic takovýho, ani politickýho taky ne. Tak nás vzali, jako že jsme byli jako Romové, jako cikánskýho původu.

Josef Serinek

Narozen 1900; Vězněn v Letech u Písku: 3. 8. 1942–15. 9. 1942 (uprchl)

Josef Serinek (někdy psáno také jako Serynek) se narodil roku 1900 v obci Bolevec (dnes součást Plzně). O jeho životě před druhou světovou válkou toho víme jen velice málo – žil někde v okolí Plzně a s družkou Pavlínou Janečkovou měl pět dětí. Josef Serinek žil usazeně v obci Kožlany, kde pracoval jako kočí u majitele parní pily.

Na počátku roku 1942 se s rodinou přestěhoval do obce Bohy (okres Kralovice), kde byl zaměstnán jako zemědělský dělník. Dne 3. srpna 1942, hned druhý den existence tzv. cikánského tábora v Letech, sem byl transportován i se svou rodinou. Odtud Serinek spolu s dalšími třemi spoluvězni 15. září 1942 uprchl. Při své cestě do bezpečí se dostal na Českomoravskou vrchovinu, kde z uprchlých sovětských zajatců zformoval do září 1943 partyzánský oddíl, který měl dvacet osm členů a nesl jméno „Čapajev“. Znáám však byl spíše jako „Černý oddíl“ po svém zakladateli, který měl přezdívku a krycí jméno „Černý partyzán“. Za celou dobu Serinkovým oddílem, který se podílel na mnoha protinacistických akcích, prošlo na 150 sovětských uprchlíků.

Po skončení druhé světové války se oženil a společně se svou novou ženou provozoval hospodu „U Černého partyzána“ ve Svitavách. Tam zemřel v roce 1974, čtyři roky po smrti manželky a zanechal po sobě tři děti. Ve vesnicích na Českomoravské vrchovině, kde Serinek se svým oddílem během války působil, mají lidé jeho jméno dodnes v paměti. Podle vzpomínek patřil k nejdisciplinovanějším partyzánům.

Michal Schuster

Muzeum romské kultury

Vzpomínáme

Bili dozorcí v Letech vězně?

Tak to je samozřejmá věc. Heleďte, já akorát vím, že když jich vytahovali, tady (ukazuje zápěstí) jim dali takový prasky železný a tak to točili a když se, to jsem viděla, to jsem já viděla na vlastní oči. To byla žena, který se jmenovali Vrbovi, tam byla celá rodina, ale vím, že tenkrát dohromady nic (neudělala). Že nějaká žena na ni žalovala, že si vzala kousek chleba v kuchyni nebo tak. Za blbost no.

A za co třeba trestali?

No, za co. Dá se říct, že voni trestali za všecko, třeba dyž jsme chodili do toho lomu, do tej práce nebo do lesa a dyž jste si malinko chtěla vodpočinout, tak přišel a praštil vás: „Koukejte dělat!“ (...) voni měli takový klacky.

Vy jste říkala, že vás zranil. Jak se to stalo?

(ukazuje stále viditelné zranění na ruce) No klackem mně dal přes ruku. Řezali jsme dřevo, jo? a já jsem tu ruku měla tak a to jsme řezali a von mně praštil přes to. Říkal: „Dělejte, dělejte!“ no a praštil mně.

Vzpomněla byste si třeba ještě ty další vězně, co tam s vámi byli, jak třeba je trestali nebo jaké jste tam viděla tresty?

No, tak, tam trestali všeccky, ty věžňové, co jsme chodili do lomu a tam do toho lesa, tam trestali, to nebyla vyjimka, jeden jak druhej.

Stalo se, že třeba někoho ubili k smrti?

No tak to jednoho, ale starýho dědečka, vytáhli ho na takovej kůl nahoru a pak nechali ho tam asi dvě hodiny a pak ho odvezli.

Nevíte kam?

Ale nevím kam. No, asi dvě hodiny byl na tom kůle.

A za co ho tam pověsili?

To já už vám nepovím, to už nevím.

Vzpomeňte si, kde ten kůl stál?

No, tadydle byla kuchyň, jo? a ten kůl stál v tehletech místech (ukazuje směrem od kuchyně, před kuchyní). To, co vám říkám, to je všecko úplná pravda. Ale, víte, člověk už taky tu paměť nemá takovou, že, děly se tam věci hrozný. A ty co nás hlídali, ty, tý četníci, ty zkurvenci jedni, šlak aby je trefil, ty nám dali.

(V době věznění v CT Lety 18letá dívka, pamětnice B. R., nar. 1924)

Ředitel nechal nastoupit celej lágr, všechno do nohy ven. Tam vyřvával, že jedna cesta nás dovedla tam a druhá je do pekla... tam měli takovou obrovskou, jak věž to bylo (kůl) a rozmotali to, šlo to dolů, zapli ruky a vytáhli nahoru (trestaného člověka). To bylo zapnutý a voni to točili a tam stál (velitel a díval se).

A to jste viděla na vlastní oči?

(přikývnutí)To jsem byla hotová, vona se volala Mařena Vrbová.

Co provedla?

Dohromady nic.

Kdo ji tam pověsil?

Policajti (dozorci tábora).

(...)jednou tam dovezli takový vrahy, dovezli jich z koncentráku, tedy německý cikáni, voni byli daný do koncentráku a voni si jich pozvali do Let. Ale to se nedalo vydržet.

(V době věznění v CT Lety 15letá dívka, pamětnice A. L., nar. 1927)

Máte-li ve svém archivu vzpomínkové materiály na holocaust a chcete je zveřejnit, kontaktujte naši redakci na: romanohangos@gmail.com

Pharo dživipen

Ehin ñilaj, berš 1938. O Tolčemešis (akana Šarišské Sokolovce), gav pre vigeli Slovensko, vaj biš kilometri le Perješistar pre šilali sera. Adaj pre upruno agor gaveske bešen o Roma jekhetane le gadženca. Maj paš e bar le bare chulajeskeri, ko Motyl, ehin le dadeskeri šmikňa. Paš late terďol o kher la pheňakero, la Margitakero. Adaj dživel peskere štare čhavenca the le romeha, le Jožuha, aľe sako les vičinel Tentej. Paš leste terďol o kher la phura Jožanakero, aľe sako la adaj vičinel ča Phuri. Polokes imar bisterde, hoj pes vičinel Marja. Odijader terďon o khera lakere čhavengere, le Kalmaňiskero, le Belaskero, the le Juraskero, palis amaro the le phure Jaňuskero, so les sako vičinel Majgut. Lengere khera sa sar jekh. Štar falí, cikne oblaki, murimen šparheti, duj haďi a pašal lende duj lavki the o skamind, sa zmardo le desken-dar. Davarekas ehin zmarde polički pro grati. O hudri pes figinen pro karfa pre fala. Ňikas nane šifoneris. Elektriika andro gav zaprovadzimen nane, avka sako labarel čak e lampa. Ňikas nane dili, čak uphirdi phuv. Avral pes džal prosto andro kher, avka keci čik avri, ajci hin andro kher. Čak amaro kher hino aver. Ajso sar the le gadžengero. Hin amen duj bare khera, šukar dili, duj hadi, svata obrazi pre falí, šukar skamind, duj barikane stolki, parňi lavica a barikaňi lampa. Andro kutos terďol baro kachlimen bov. Andre kuchňa amen hin murimen bov la šparhetaha. E daj andre pekelaš o maro the o bokheľa. Adaj sovnaš o phral, o Karolis the e pheň, e Irena. Sako pre peskero hadoš. Me sovavas le phraleha, le Dežiha, pre jekh hadoš andro kher la daha the le dadeha. Paš o kher mek has amen kaštendar zmardo jekh kher pro phuvale a aver chaben, aľe e daj adaj likerlas the le kachňen the le papiňen, te has o kher čučo.

Avri hin tates, o kham taťarel, sar te kamelaš sa te zlabarel. O murša pes garude tel o rukha paš amaro kher. Visadzinda len o phral, o Karolis. Has amen adaj o phaba, o ambroľa, the khiľava. O romňija hine khere a kisitinen varešo te chal. Ňikas nane ajci starosci sar la phura Jožaňa. Anglo štar berš lake muľa o rom, o Jožus, aľe sako les vičinelas Jožčar. Akorestar e bibacht sar te pre late vareko prisidaahas. Jejs-

ne imar ela duj berš, so lake muľa e nekphureder čhaj, e Ilona. Ulíľa lake čhavoro, e romňi ži šov kurke avka prefadinda, hoj calo šuvíľa, chudľa baro keraďipen. Ačhiľa pes oda, sar geľa te plukinel le čhavoreske o patave andre len. Olestar avka nasvalíľa, hoj la ligende ko Perješis andre špitala. Odoj savorestar zdiliňaliľa a ligende la andro dilino kher ke Kaša, kaj jepaše beršeha čori muľa. Nahas lake mek aňi tranda berš. Ačhile pal late trin čhajora. O muršoro, so lake ulíľa, ži trin čhon muľa. Avka o čhajora, e Jola, e Haňa the e Helena ačhile paš e baba. Lengero dad, o Štefkus, len mukhľa a denaštľa ko Novesis. Odoj pes thoďa te dživel la Rozaha. E Roza has nekbengeder romňi savore romňijendar, so odoj has. Te pre late avľas e diliňi fanta, ta pal o Štefkus scirdelas angle savore Roma o cholov, the e gača, a le muršenge džalas te chudel o buľa, the maškar o čanga. Oda imar savore latar denašenas a o daja sigo tradenas o čhave het andro khera. O Štefkus pes likerlas, sar te o čhajora naulahas leskere. Na čak, hoj Tolčemešistar današtľa sar thuv a le čhajoren mukhľa pre Phuri. Aľe bar te phirlas te bašavel a anelas varesave love, šoha lenge nabičhavelas aňi koruna. Akor oda nahas sar akana, hoj kas nane buti, ta chudel podpora, hoj pes chuden pridavki pro čhave a aver love, akor pes nachudelas űikhatar nič, aňi koruna. Dživ sar kames, vaj mer.

Avka e Phuri, hoj te udžidařel le čhajoren a mek ki oda peskere trine čhagen, la Marja, la Verona the la Irena, ta mušinlas te phirel pal o gadže a te mangel varesavo chaben. Džalas tosara andro gav a phirlas kher kherestar. Pro dumo la has zajda a andro vast khoru pro thud. Varesave gadže la mukhenas odijader, aľe varesave la otradenas het pašal o kher. Pre odi bacht, ki amende Tolčemešiste sako džanelas, so pes lake ačhiľa a la Phura sahinenas. Oda nahas ča avka te džal te mangel varešo le gadžendar. Koda, ko džalas pal o khera varešo te mangel, mušinlas te džanel, so te phenel, hoj les e gori, e chulaňi, te na tradel avri. Mušinlas te avel čorores, šukares la gora pomangel, hoj la varešo te del. Has ajse gorija, hoj la denas, aľe has the ajse, hoj la denas čak cikno koteroro maro, vaj

jekh phuvali. Avka e Phuri ophirlas but khera, mindig stradelaš ajci chaben, hoj te el hodno varešo lestar te tavel. Naštík phirlas sako dives ča ki amende andro gav. Oda la o gadže čhidehas avri. Ta jekh dives džalas ki amende andro gav, masovar ki e Bodolaka, tritovar ki o Husovcis, palis ki e Jakubaňa. Avka čori romňi phirlas furt, či has šil, jevend, či baro keraďipen. Musaj te phenel, hoj aňi aver romňija pre oda nasas feder. The jon mušinenas te phirel pal o khera ko gadže. Kajčak o murša lenge phirnas te bašavel a tiž te kerel le gadženge pro maľi, te len vičinenas, ta varesavo chaben či love anenas.

Kajsi bida has, a the avka o murša pijenas o thuvale, čak o Kalmaňis na. Has nasvalo pro buke. Kajčak davaresave murša imar ciknovarbatar sikhavnas le čhaven te pijel o thuvale. O neboščikos Bugošis, mira romňakero phral, chudľa te pijel šove beršendar.

Kavka e Phuri phirlas the pandžvar andro kurko. Nekphareder has te stradel anglo čhaja uraviben pro jevend. Koruna űikhatar nahas, avka mušinenas perdal o űilaj varesave love te stradel. Savore phirnas andro veš te kidel o chundrule, a maľini, o jahodi, aľe nekfeder poťimen has o jalovcos. Kada sa cinavkerlas le Romendar o čhindo Perješistar. Aľe varekana len avka dokikidelas, hoj o bareder čhaja phirnas andro veš kaštenge a pro dumo len hordinenas ko Sabiňis pro tarhos. Odoj len bikenenas vaš o par koruni. Nasas oda lokes te lidžal pro dumo o kašta 8 kilometri. Pre odi bacht has o veš amendar kaj bešahas ajse pandž šel metri. Baronas odoj o buki, o dubi the aver kašta. O murša kernas peske kvaki a phagernas o šuke konara. O džuvľija cirdenas pal peste duj trin bare konara a o murša sphan-denas ajse pandž šov kotora, oleske pes phenelas smikos, a cirdenas les pro phiko khere. Jekh agor, o saneder, pes cirdelas pal e phuv a o thuleder thovnas pro phiko. Varekana pes aňi namušinlas nič te phagerel, pal e phuv has dosta kašta. Starčinlas len ča te skidel a te lidžal khere. Avka mange avel varekana pre godi, soske peske nakerde cikno verdoro, aľe kajso koter svetos ko Sabiňis cirdenas o kašta pro dumo. Aľe, sar peske pametinaš, aňi le

gadžen nič kajso nahas. Ta pes manuš načudalinel, hoj le Romen nič kajso nahas, te varešo kajso mek nadi-khle.

La Phura has la zajdatar šovardeš berš a sa late has pro šero. So has o čhaja phureder, ta lenge savoro kampelas buter. Kaj pes te zdždžaren, ta geľa e nekphureder čhajori, dešebersengeri Jola, te sogalinel ke jekh barvali gori ko Sabiňis. Pal late geľa te sogalinel andro malmos ki amende andro gav e Marja, la Phurakeri nekphureder čhaj. Pal lende maškarutňi čhaj, e Verona, geľa romeste ki e Oleňikova. Imar ačhile khere čak trindžeňa. Oda has angle Phuri o but feder.

Te pes avka lela, ta la Phura has so te kerel korkora peha. Imar but berša la dukhalas e džombra. Akor oda nahas avka sar akana, hoj te tut varešo dukhal, ta džas ko dočtoris a jov tut sasťarel a namušines nič te poťinel. Akor pes sa poťinlas a le Romen nasas šoha aňi koruna. Avka naačhelas nič čak te kidel o draba a te sasťarel pes lenca. Andre kada lake but žutinlas miri daj. Joj džanelas maj savore draba, so odoj baronas, pre soste hine a so sasťaren. Avka peske e Phuri kidelas the šufarelas ajci, hoj la te el pre calo jevend.

Naačhelas pes maškar o Roma, hoj e daj vaj o dad te mukhel le čhaven, bar te ulahas nadžanav so. Ča le Štefkuske, lengere dadeske, has jekh, sar o čhaja dživen. Naavľas pre lende aňi te dikhel, a na hoj lenge varešo te andaahas, či la Phurake varesar žutindaahas.

Avka o divesa the o berša današenas. Andro berš 1942 amen o gardisti vitradle avri andal o gav tele, tel e Hineška, vaj duj kilometri le gavestar. Odoj has angle savore Roma o but goredar sar upre. Sar perlas o jiv, ta pes odarig polokes naští dochudahas űikhaj. O čhave naští phirnas andre škola. Ňikas nahas so te urel a andro veš kaštenge has o but dureder sar upre so bešahas. Avka savore Romen, so odoj bešahas, has so te kerel, hoj o jevend te predživas. E Phuri, sar džalas tosara te phirel pal o gava, ta avľas až pal o dilos. Zmurdardi, strapimen, nabirinas peha. Aľe na čak joj. Sako, ko mušinlas te džal andro gav, vaj varekaj avrether, pre oda nasas feder. Te kamelaš vareko te džal avri, ta jekh pal aver hordi-

nenas o kamašľi the o hudri. Oda nahas avka sar akana, hoj o romňija hordinen o cholova, kozački, tate gereki, akor aňi jekh džuvľi nahordinlas cholov, čak rokľa a varesave topanki, o čanga lenge has sa nange. Te pes phirlas andro baro jiv le jepaše kamšľenca, oda has, sar te phirdahas pindrangi. O jiv pes chudelas andre a o pindre maj has cinde.

E Marja, so sogalinlas andro malmos, geľa romeste, aľe le rome-ha ačhiľa andro kher ke Phuri, ta bari chasna lestar nahas. Jekhvar phirlas pal o Perješis, aľe chudle les o gardisti a zaphandle pro Petičis. Odarig varesar denaštľa a garuvkerlas pes ki amende andro veša ži agor maribnaske. O phandle les rodendas, aľe pre odi bacht les narakhle.

Savoro kada trapišagos o Roma prekernas, a bar te dživahas igen phares the čorores, preci čak űiko nanasvalíľa a viľikerďam odoj ži agor mariben. Le Štefkuskere čhaja sa dobarile. Maj pal o mariben geľa te sogalinel ko Sabiňis tiž e Irena, ta imar has khere čak štar-džeňa. Sar avľas o taťipen, o gadže chudenas te kerel pro maľi, ta oda has anglo Roma mištes. Phirnas te kerel le gadženge pro maľi a jon len vaš oda denas o chaben.

Kavka oda has dži andro berš 1946. Imar jarone, sar pes otaťiľa, geľa o phral, o Karolis le šogoriha ki e Praha te rodal buti. Arakhle la a amari famelija pes precirdľa odoj, pro Karlinos. Pal amende odgele savore Roma pro Čechi. Až adaj prindžardam, sar pes dživel, te tut hin buti, zarodes peske love, bešes andro kher, kaj hin tato paňi the savoro, so andro kher perel, o dočtora hjaba a aver veci, so angomis o Roma nadžanenas.

Až adaj odpele la Phurake savore starosci, e maškarutňi čhaj, e Haňa, la iľa kija peste ko Lomos pal o Litvinovos. Odoj dodžidíľa peskero dživipen spokojnones. Bar la has igen pharo dživipen, nadiňa le čhajoren pestar het andro ľeľencos a viľikerďa len sasten a sar dobarile, gele savore mištes romeste. Vaš kada lake perel nekbareder paťiv, savi čak hin.

Vaš oda, hoj o Roma predžidíle, perel tiž baro palikeriben le gadženge andro gav. Te nadinehas le Romen chaben, aňi jekh dženo napredžidílahas. **Andrej Giňa**

Těžký život

Je léto roku 1938. Tolčemeš (dnešní Šarišské Sokolovce) je vesnice ležící na východním Slovensku, asi dvacet kilometrů severně od Prešova. Tady na horním kraji vesnice žijí Romové společně s bílými. Hned vedle zahrady bohatého sedláka Motýla je kovárna mého otce. Vedle ní stojí domek mé sestry Margity. Žije tu se svými čtyřmi dětmi a mužem Jožkem, kterému ale všichni říkají Tentej. Hned vedle stojí dům staré Jožani, které všichni říkají jen Stará. Pomalu už zapomněli, že se vlastně jmenuje Marie. Dál stojí domky jejich třech synů, Kalmana, Bély a Jury, a dál za nimi domek starého Jana, kterému se tu říká Majgut. Domky jsou jeden jako druhý. Mají čtyři zdi, malá okýnka, zděné picky, dvě postele, uprostřed dvě lavice a stůl, všechno je sbité z dřevěných desek. Někdo má

ještě navíc z desek udělané policičky na nádoby. Oblečení se věší na zdi na hřebíky, nikomu by se dovnitř nevešla skříň. Protože do vsi není zavedená elektřina, svítí se petrolejovou lampou. Nikdo nemá pořádnou podlahu, jen ušlapanou zem. Zvenku se vchází přímo do místnosti, takže kolik bláta je venku, tolik se ho nanosí dovnitř. Jen náš dům je jiný, takový jako mají gádžové. Máme dvě velké místnosti, krásnou dřevěnou podlahu, postele, svaté obrazy na zdech. Pěkný stůl, parádní židle a bílou lavici, panskou lampu. V koutě stojí kachlová kamna. V kuchyni je pak zděná pec se sporákem. V té maminka pekla chleba i buchty. V kuchyni spával bratr Karel a sestra Irena, každý na svojí posteli. Já jsem spal s bratrem Dežim na jedné posteli, v pokoji s maminkou a tatínkem.

Za domem jsme měli ještě dřevěný přístavek na brambory a jiné jídlo, ale maminka tu občas taky chovala slepice a husy, když byl prázdný.

Je léto, veliké horko, slunce svítí, jako by chtělo všechno spálit. Chlapi se jako obvykle schovali pod stromy u našeho domu. Zasadil je můj

bratr Karel. Rostou tu jablka, hrušky i švestky. Zatímco muži klábosí, ženy jsou doma a chystají něco k jídlu. Žádná nemá tolik starostí jako stará Jožaňa. Před čtyřmi lety zemřel její muž Jožo, kterému se říkalo Jožčár. Od té doby jako by se na ni smůla přilepila. Na podzim už to budou dva roky, co jí zemřela nejstarší dcera Ilona. Narodil se jí chlapec, ona v šestinedělí prochladla, otekla a dostala vysoké horečky. Stalo se to, když šla máchat plenky do potoka. Z toho tak onemocněla, že ji museli odvézt do nemocnice do Prešova. Tam ale z horeček dočista přišla o rozum, tak ji převezli do blázince do Košic, kde chudák za půl roku zemřela. Nebylo ji ještě ani třicet let. Zůstaly po ní tři dcerky, chlapec, který se narodil, bohužel po třech měsících taky umřel. Tak děvčata – Jola, Haňa a Helena zůstala

u své babičky. Jejich otec Štefko je opustil a utekl do Pečovské Nové Vsi. Tam se dal dohromady s jistou Rózou. Ta Róza byla ženská horší než čert, nejhorší ze všech, co v té vesnici byly. Když na ni přišla bláznivá nálada, stahovala Štefkovi přede všemi kalhoty a trenýrky, chytala mužské za zadek i mezi nohama. To už od ní všichni utíkali pryč a matky rychle zaháněly děti domů. Štefko se choval tak, jako by děvčata nebyla jeho. Nejen, že se z Tolčemeše ztratil jak pára nad hrncem a nechal je na krku staré Jožaně. I když chodíval hrát a nějaké peníze si vydělal, nikdy jim neposlal ani korunu. Tenkrát to nebylo jako dnes, že ten, kdo nemá práci, dostává podporu, že se dostávají přídavky na děti a jiné dávky. Tenkrát se nedostávalo odnikud nic, kdepak, ani koruna. Žij jak umíš, nebo zdechni.

Tak Stará, aby uživila nejen své tři vnučky, ale ještě k tomu své dcery, Marii, Veronu a Irenu, musela obcházet sedláky a prosit je o jídlo. Hned ráno se vypravila do vesnice a chodila od domu k domu. Na zádech nosila plachetku a v ruce džbán na mléko. Někteří sedláci ji pustili dovnitř, ale jiní ji hnali z domu. Naštěstí u nás v Tolčemeši všichni věděli o jejím osudu, a tak ji litovali. To nebylo jen tak, jít ke gádžům o něco žádat. Ten, kdo chodil po domech a prosil o něco, musel vědět přesně, co má říkat, aby ho hospodyně nevyhnala. Musel přijít pokorně, slušně selku požádat, aby mu něco dala. Byly takové, které daly, ale byly i takové, které člověku daly jen kousek chleba nebo jednu bramboru. Stará takto obešla hodně domů, než sehnala tolik jídla, aby z něj bylo možné něco uvařit. A nemohla taky chodit každý den jen k nám do vesnice, to by jí gádžové vyhnali. Tak jeden den šla k nám, jindy do Bodovců, potěti do Uzovců, pak zase do Jakubovan. A tak chudák chodila po okolí pořád, v zimě, v létě, ať byl mráz nebo velké horko. Je třeba říct, že ostatní ženy na tom nebyly o moc lépe. Taky musely chodit po domech a prosit o jídlo. Ale jejich muži přeci jen chodívali hrát, nebo vypomáhat sedlákům na poli, když je zavolali, takže nějaké peníze nebo i jídlo domů donesli.

Taková bída byla, a přesto, co pamatuju, všichni muži kouřili cigarety, jen Kalman ne, protože měl nemocné plíce. A někteří chlapi už

od malička učili kouřit i kluky. Nebošík Bugoš, bratr mojí ženy, prý začal kouřit v šesti letech.

A tak Stará chodila po sedlácích i pětkrát týdně. Ovšem nejtěžší bylo sehnat děvčatům oblečení na zimu. Peníze odnikud nepřišly, tak se musely přes léto vydělat a ušetřit. Všichni chodili do lesa na houby, maliny a jahody, ale nejlépe placený byl jalovec. To všechno vykupoval od Romů Žid, který pravidelně přijížděl z Prešova. Ale někdy už se nedalo dělat nic jiného, než že starší děvčata musela jít do lesa na dříví, a na zádech ho nosila do Sabinova na trh. Tam za něj dostaly pár drobných. A byla to pořádná dřina, nést dříví na zádech osm kilometrů. Les byl naštěstí hned za naší vesnicí, asi pět set metrů. Rostli tu buky, duby a jiné stromy. Když se šlo na dřevo, muži se udělali háky, kterými sráželi suché větve. Ženy za sebou dokázaly táhnout dvě tři suché větve, muži obvykle svázali pět šest kusů, tomu jsme říkali smyk, a ten pak na rameni táhli domů. Tenší konce táhli po zemi, silnější si položili na rameno. Někdy se ani nemuseli větve srážet, na zemi bylo dřeva dost, stačilo ho jen posbírat a odnést. Dnes mě tak napadá, proč si nevyrobili nějaký vozík, místo aby nosili dřevo takový kus světa až do Sabinova na zádech. Ale co si pamatuju, ani gádžové nic takového neměli. Tak se člověk nemůže divit, že ani Romové nic takového neměli, když to nikdy neviděli.

Staré už pomalu táhlo na šedesát

a všechny starosti padaly na její hlavu. Čím byla děvčata starší, tím víc věci bylo pro ně potřeba. Aby se uživily, její nejstarší vnučka, desetiletá Jola, musela jít sloužit k bohaté selce do Sabinova. Po ní šla do služby i její nejstarší dcera Marie, k nám do vesnice do mlýna. Krátce nato se prostřední dcera Verona provdala do nedaleké Olenikové. Doma už zůstala jen tři děvčata, a to bylo pro Jožanu o něco lepší.

Ale když se to tak vezme, měla Stará co dělat sama se sebou. Už řadu let mívala bolesti žaludku. Tenkrát to nebylo jako dnes, že když tě něco bolí, jdeš k doktorovi, on tě léčí a ty nemusíš nic platit. Tenkrát se všechno platilo, a Romové neměli na doktory peníze. Tak jim nezbývalo nic jiného, než si sbírat bylinky a těmi se léčit. V tom všem hodně pomáhala moje maminka. Ta se vyznala ve všech léčivých bylinách, které kolem rostly, věděla, k čemu jsou a co léčí. Tak i Stará přes léto sbírala a sušila, aby měla zásoby bylin na celou zimu.

Mezi Romy nebyvalo zvykem, že by rodiče opustili svoje děti, i kdyby se dělo nevím co. Jen Štefkovi, otcí tři děvčat, bylo jedno, jak se jim žije. Nepřišel se na ně ani podívat, ani jim nikdy nic nepřinesl, natož aby Staré s něčím pomohl.

A tak utíkaly dny a roky. Za války, v roce 1942, nás gardisti vyhnali z vesnice směrem dolů, pod kopec, kterému se říkalo Hineška. Bylo to asi dva kilometry od vesnice. Romům nastal ještě těžší život,

než měli předtím. Když v zimě napadl sníh, nemohli jsme se odtud pomalu nikam dostat. Děti nemohly chodit do školy. Nikdo neměl co na sebe a do lesa to taky bylo mnohem dál, než když jsme bydleli ve vesnici. Všichni jsme měli co dělat, abychom tam v zimě přežili. Když Stará chodila po vesnicích pro jídlo, vracela se zpátky až po poledni, celá vyčerpaná a zničená. Ale nejen ona, každý kdo musel vyjít do vesnice nebo někam jinam, na tom nebyl lépe. Kdo chtěl jít ven, musel si od ostatních popůjčovat oblečení i boty. Navíc tenkrát to nebylo jako dnes, že v zimě nosí ženy kalhoty, teplé kabáty a kozačky. Tenkrát to nebylo zvykem, ženy nikdy nenosily kalhoty, měly jen sukně, pod nimi holé nohy a kdovíjaké boty. Když v nich vyšly do sněhu, bylo to nastejno, jako by šly bosé. Sníh se pochopitelně dostal dovnitř a nohy měly hned mokré.

Marie, která sloužila ve mlýně, se za války vdala, ale s mužem zůstala bydlet u Staré, takže jim to moc neudlehčilo. Její muž šel jednou do Prešova, chytili ho gardisti a zavřeli ho do pracovního tábora na Petič. Odtud se mu nějak podařilo utéct, ale musel se až do konce války schovávat u nás po okolních lesích. Několikrát ho u nás četníci hledali, ale naštěstí ho nenašli.

Všechny ty útrapy Romové přežili, a přesto, že žili velice těžce a uboze, naštěstí nikdo neonemocněl a všichni vydrželi až do konce války. Štefkovy dcery šťastně do-

spěly. Hned po válce odešla do služby do Sabinova i Jožanina nejmladší dcera Irena. Doma už zůstaly jen čtyři. Když se oteplilo, sedláci z vesnice začali s prací na poli, což bylo pro Romy zase lepší. Chodili k nim na práci a za to jim gádžové dávali jídlo.

Tak jsme žili až do roku 1946. Když se na jaře zase oteplilo, vydal se můj bratr Karel ještě se švagrem do Prahy, aby si tam našli práci. To se jim podařilo, a tak se celá naše rodina přestěhovala za nimi, do pražského Karlína. Po nás se postupně odstěhovali do Čech všichni Romové z naší vesnice. Až tady jsme poznali, jak se žije, když máš práci a vyděláš si pravidelně peníze, když bydlíš v domě, kde je teplá voda, elektřina a všechno, co do domu patří, když můžeš jít zadarmo k doktorovi, a další věci, které jsme předtím my Romové neznali.

Až tady odpadly staré Jožaně všechny starosti. Prostřední vnučka Haňa si ji vzala k sobě do Lomu u Litvínova. Tam Stará spokojeně dožila svůj život. Přestože byl její život velice těžký, nikdy by ji nenapadlo, že by dala děvčata do dětského domova, všechny je dokázala vychovat, a když dospěly, všechny se dobře provdaly. Za to jí patří náležitá úcta.

Za to, že Romové přežili, patří taky velké poděkování gádžům z naší vesnice. Kdyby nám nedávali jídlo, docela jistě by nikdo z nás válku nepřežil.

Andrej Giňa
přeložila Martina Vyziblová

Muž, který mi změnil život

Jmenuji se Marie a pocházím z malé vesnice na východě Slovenska, kde jsem vyrůstala se svými třemi sourozenci a rodiči. Pocházím z velmi chudých poměrů. Otec si nemohl najít práci, a když už si nějakou našel, nikdy to nebylo dlouhodobé. Matka nikdy nepracovala, starala se o nás a o domácnost. Náš život byl velmi skromný. Častokrát jsem poznala, co je to hlad nebo zima. Ale také slzy otce, který se cítil méněcenný, když si nemohl najít práci. Byla to chudoba a byla to bída. Přesto byly i chvíle nádherného dětství a díky těmto vzpomínkám si navždy budu vážit svých rodičů a respektovat to, k čemu nás vychovali. K pokoře, skromnosti a úctě.

Nikdy jsem nebyla náročná dívka. Vlastně jsem ani na výběr neměla, jelikož jsem nic jiného nepoznala. Byla jsem naučena žít tak, abych nikdy nechtěla víc, než mohu mít. Rodiče zřejmě měli strach ze zklamání, které by mě mohlo potkat. Proto jsem si vždycky myslela, že nemohu mít žádné sny, ambice ani nic podob-

ného. Pouze brát život takový, jaký je. Ale já chtěla v životě bojovat, a ne jím proplouvat. Měla jsem velký sen stát se zpěvačkou. Od útlého dětství jsem ráda zpívala. Doma, ve škole, při veškerých pracích, když jsem byla smutná i veselá. Ale byl to pořád jenom sen, protože jsem neměla vůbec tušení ani prostředky na to, jak se k němu přiblížit. Dokud jsem nepotkala Adama.

Nikdy by mě nenapadlo, že se muž z poměrů, z jakých Adam pochází, zamiluje do chudobné dívky jako jsem já. Dva zcela odlišné světy i životní priority. Ale stalo se. Pracovala jsem jako servírka v restauraci v centru města. Tam jsem se setkala poprvé s Adamem. Byl zaměstnaný v reklamní agentuře nedaleko restaurace a často k nám chodíval. Hned jsem si všimla jeho čokoládových očí a milého úsměvu, kterým mě vždy zdravil. Byl to vysoký pohledný mládenec, možná o pár let starší než já. Vyjadřoval se velmi inteligentně a podle stylu oblékání a auta na parkovišti nebylo

těžké odhadnout, že zřejmě bude pocházet ze zámožné rodiny. Proto jsem si nikdy nevšimla jeho stále častějších návštěv a zájmu o mě. Až mě jednoho dne oslovil a pozval na oběd. Byl ke mně velmi pozorný, milý, laskavý i potom, co jsem mu řekla, z jakých poměrů pocházím a kde žiji. Setkávali jsme se stále častěji a častěji. Stal se z nás pár. Zdálo se mi, že ho znám celý život a nebála jsem se mu svěřit se vším, co jsem v životě zažila, dokonce jsem ho seznámila i se svou rodinou. A hlavně jsem mu řekla o svém snu. Protože měl Adam kontakty, jelikož pracoval jako reklamní agent, přihlásil mě do televizní pěvecké soutěže. Když jsem se o tom poprvé dozvěděla, zlobila jsem se. Dokud mi Adam nevyšvětlil, že je to moje šance, moje příležitost. Kolikrát se člověku v životě naskytne příležitost, jakou jsem zrovna dostala já? Ze soutěže jsem postupovala do dalších a dalších kol. Během soutěže mě oslovovalo spousta známých lidí, ale i lidé na ulicích mě poznávali. Cíti-

la jsem se jako v nebi, a pokaždé jsem do svého vystupování dávala víc a víc ze sebe. Byla to cesta do neznáma. Netvrdím, že jsem neměla strach. Měla, a to velký. Ale Adam byl pokaždé vedle mě. Podporoval mě a hlavně věřil ve mě. Líbilo se mi, jak mi lidi tleskají a hlavně, jak je na mě Adam pyšný.

Bylo mi dvacet. Byla jsem nesmělá, nezkušená, skromná dívka z chudých poměrů ve velkém městě. Soutěž jsem nakonec nevyhrála, ale díky zviditelnění v televizi se mi ozývalo stále více lidí. Vystupovala jsem na různých akcích a později jsem dokonce vydala i své první CD. Nezměnila jsem se a nikdy se nezměním. Pouze jsem změnila způsob života. Navždy zůstanu taková, jakou mě rodiče vychovali. Ráda jezdím domů k rodičům do rodné vesnice. Nikdy se nebudu zlobit na to, jak jsem kdysi žila. Naopak, svým způsobem jsem vděčná za to, že jsem poznala, jak lidé žijí v chudobě a v podmínkách mnohdy nepředstavitelných. Jelikož to je dů-

vod, proč si každý den vážím toho, co mám a snažím se pomáhat těm, co nemají. Proto jsme spolu s Adamem založili charitativní organizaci na pomoc rodinám žijícím na Slovensku a snažíme se lidem aspoň trochu usnadnit jejich život, případně pomoci mladým lidem ukázat směr na tu správnou cestu.

Ničeho bych nikdy nedosáhla, kdyby nebylo Adama. Po soutěži mě Adam hned požádal o ruku. Stal se mým manželem, kamarádem, otcem mého dítěte, ochráncem i managem v profesním životě. Adam je mužem, který mi změnil život. Neexistují slova, kterými bych vyjádřila vděčnost za jeho podporu a lásku. Za to, že mě bral takovou, jaká jsem. Za to, že jsem nikdy v životě nepocítila méněcennost vedle bohatého chlapce, jakým byl. Za to, že kdykoli jsem chtěla couvnout a otočila se zpět, on tam vždy stál, aby mě popohnal vpřed. A ze všeho nejvíc si ho vážím za to, že změnil můj život a moje přjmení, ale nikdy nechtěl změnit mě.

Nikola Pechová

...poslední vzpomínky na Romský holocaust

V lágře bylo první nastúpit a už tenkrát vznikl chaos. Rodina byla třeba desetičlenná a četníci chtěli, abysme se postavili do řady po pěti. Celá rodina se ale držela pohromadě, a tak se řadili všeci. A tož hned tam nás začali bit tema pendrekama...

Ze Želechovic s nama dojeli nějací Danielové. Bylo po dešti a ten Daniel měl na jedné ruce synka, myslím tak dvůletého a v druhé dr-

žel peřinu. Četník mu poručil, že má peřinu položit na zem. Daniel řekl, že to podrží, aby se mu to nezamazalo. Četník vytáhl pendrek a chcel ho uderit. Daniel ale jaksi uhnul, a tak to dostalo po hlavě to děcko, a taky z toho potom umřelo (ve skutečnosti roční synek Jiří skutečně zemřel v CT Hodonín 7. 11. 1943)

(Citace z knihy: Nečas, Ctibor: Našti bisteras. Nemůžeme

zapomenout. Olomouc, 1994, vzpomínka pamětníka Antonína Murky, nar. 1923, vězně CT v Hodoníně, str. 180.)

Záznam vzpomínky je součástí sbírkových fondů Muzea romské kultury, státní příspěvkové organizace, výzkumem a dokumentací holocaustu Romů se muzeum zabývá již od svého vzniku v roce 1991.

Mirovice, obecní hřbitov, desky se jmény zde pohřbených romských obětí protekt. cikánského tábora v Letech

Jana Horváthová / Z nesbírkové kolekce MRK

Muzeum romské kultury

Bratislavská 67, 602 00 Brno, tel.: 545 571 798

e-mail: media@rommuz.cz, www.rommuz.cz

MHD: tram. 2, 4, 11, zast. Tkalcovská, tram. 3, 5, 9, zast. Dětská nemocnice

Program na ZÁŘÍ 2014

OTEVÍRACÍ DOBA V NEDĚLI PRODLOUŽENA DO 18⁰⁰ (poslední vstup v 17¹⁵)

VÝSTAVY

Svět bez hranic. Romové a sport

Výjimečné osobnosti. Silné příběhy. Sportovní úspěchy, překonané překážky i bolesti. To jsou Romové a sport v Muzeu romské kultury. Interaktivní výstava představuje dosud nemedializované téma romských sportovců, kteří úspěšně reprezentovali a reprezentují naši zemi. 20. 3.–21. 9.

Cikánský mýtus

Výstava pohlednic a dobových fotografií odhaluje protiklad mezi autentickými zobrazeními života Romů a romantizujícími stereotypy, které si o nich vytvářela majorita. 8. 4.–21. 9.

STÁLÁ EXPOZICE

Příběh Romů Přijďte odhalit příběh Romů a jejich kultury na pozadí světových dějin od počátků po současnost.

AKCE

4. Sochařské sympozium in memoriam O. Gadžor

Týdenní sochařská dílna, která se bude konat na památku loni zesnulého sochaře Ondřeje Gadžora, představí tvorbu a práci čtyř romských osobností z České

republiky a Slovenska. Sochařské sympozium nabídne návštěvníkům možnost sledovat při práci umělce, kteří budou přímo v prostorách Muzea romské kultury tvořit svá díla. 14. 9.–19. 9.

Muzeum romské kultury, Bratislavská 67, Brno.

Filmový čtvrtek v Moravské zemské knihovně

Cesta ven je silný příběh mladé romské matky, která se odmítá smířit s nepříznivým společenským statutem a snaží se vybojovat lepší život pro sebe a svou dceru. Cesta ven je lemována zklamáním, ale také nadějí. Syrový snímek promítaný také na filmovém festivalu v Cannes, se vyhýbá soudům i patosu a k tématu přistupuje s věcným nadhledem a místy i svérázným humorem. 18. 9. od 18 hodin

Cesta ven, Petr Václav, Česká republika, 2014, 103 min.

Moravská zemská knihovna, Kounicova 3a, Brno.

Turnaj národů ve futsale

V rámci festivalu Babylonfest spolupřádá Muzeum romské kultury turnaj ve futsale, kterého se zúčastní týmy brněnských národnostních menšin. Akce je doprovodným programem výstavy Svět bez hranic. Romové a sport. 20. 9. od 11 hodin

Sokol 1 (Stadion), Kounicova 20

Otevírací doba • po a so zavřeno • út–pá 10–18, poslední vstup 17¹⁵ • ne 10–18, poslední vstup 17¹⁵

Roma Big Top

Ve dnech 11. a 12. září se v Novém Boru odehraje unikátní akce s názvem Roma Big Top, s podtitulem Romaňi cerha, což v doslovném překladu z romštiny znamená Romský stan. Po dvou ročnících, které proběhly v minulých letech v Praze, se letos kočovný romský stan vydá do regionu, který v posledních letech plní stránky novin zejména zprávami o konfliktech mezi občany. V parku u kina vznikne pod záštitou pana starosty Jaromíra Dvořáka místo, kde budou moci návštěvníci zažít to dobré, co přináší přítomnost romské menšiny v Evropě a společně zauvažovat nad skutečnostmi, které vedou k některým aktuálním společenským problémům. Pod plachtou cirkusového šapitó se odehraje komponovaný interaktivní program, složený z workshopů pro žáky základních škol i pro veřejnost o romském jazyce, kultuře, historii. Večer budou ve stanu uvedeny nejen vynikající romské kapely, ale také autorské romské divadelní představení. Je připravena i veřejná diskuse o budoucnosti občanského soužití v regionu, které se zúčastní představitelé města, reprezentanti romské komunity a dalších institucí.

„Hlavním smyslem projektu je vytvoření přátelského prostoru pro setkání občanů s romskou kulturou a pro hlubší úvahu o příčinách nedorozumění mezi Čechy a Romy,“ říká pořadatel akce Adam Pospíšil

z organizace Pražská společnost bloumající veřejnosti. „Jme velice rádi, že město Nový Bor, zejména odbor školství a kultury pod vedením doktorky Aleny Forgáčové, vyšlo naší aktivitě vstříc,“ dodává.

Dvoudenní program Roma Big Top bude rozdělen do několika fází. V dopoledních hodinách se žáci základních škol zúčastní workshopů o romské historii a romštině a sociokulturních specifikách. Součástí těchto seminářů budou interaktivní hry s romskými osobnostmi, např. s hudebníky Vojtěchem Lavičkou či Máriem Bihárim a vystoupení umělecky nadaných romských dětí. Smyslem workshopů je prezentace romského světa neromským dětem očima Romů.

V odpoledních hodinách se stan otevře veřejnosti, která bude moci shlédnout např. výstavu V jednotě je síla fotografa Lukáše Houdka a některou z výstav Muzea Romské kultury v Brně. Je plánována projekce filmů s romskou tematikou a také moderovaná diskuse se zástupci romských komunit, města a dalších občanských subjektů. Návštěvníkům budou k dispozici také nejrozumnější vzdělávací materiály a literatura a samozřejmě kavárna a bar. Oba večery v romském stanu budou patřit současnému romskému umění, hudebnímu a divadelnímu. Vystoupí místní kapela Gipsy Bor Band, Gipsy Spirit houslisty Vojtěcha Lavičky a progresivní for-

mace Bitumen Beat (ex Terne Čhave). Diváci budou moci také shlédnout divadelní představení Gul'i Daj v podání romské divadelní společnosti Ara Art.

Podrobný program:

čtvrtek 11. září

8³⁰–14⁰⁰ workshopy o romské historii, jazyce a sociokulturních specifikách pro žáky základních škol **15⁰⁰** stan otevřen veřejnosti – možnost diskuse s lektory, výstavy, projekce, romistická literatura, prezentace neziskových organizací, kavárna **19⁰⁰–22⁰⁰** koncert kapel Vojta Lavička a Gipsy Spirit a Bitumen Beat (ex Terne Čhave)

pátek 12. září

8³⁰–14⁰⁰ workshopy o romské historii, jazyce a sociokulturních specifikách pro žáky základních škol **15⁰⁰** stan otevřen veřejnosti – možnost diskuse s lektory, výstavy, projekce, romistická literatura, prezentace neziskových organizací, kavárna **16⁰⁰** veřejná diskuse o budoucnosti občanského soužití v regionu, za účasti představitelů města a dalších institucí (moderuje reportér Čro Tomáš Bystrý) **19⁰⁰** divadelní představení umělecké skupiny Ara Art, jejímž protagonistou je filmař a gay aktivista David Tišer. Hra přenáší do dnešní doby legendu o romské mytické postavě „Gul'i Daj“ (česky Sladká máma, obdoba české Poleďnice) a pojednává o dnešních společenských problémech z romského úhlu pohledu. Po představení koncert novoborské kapely Gipsy Bor Band.

Veronika Kačová

Festival Folklor bez hranic letos oslavil již 17 let

Festival probíhal 11.–15. srpna 2014. Na festivalu a jeho organizování se podílelo Folklorní sdružení ČR. Program byl sestaven z pěti zahraničních souborů, souborů z České republiky a prezentovaly se také ostravské soubory. Celkem se festivalu účastní v průměru 12 folklorních kolektivů. Na festivalu už třetím rokem vystoupil také taneční soubor z Nového Jičína Cikne Čhave společně s Veronikou Kačovou.

Účastníci festivalu 2014

- Folklorní soubor „LE CORDON CAMARGUAIS“, Nimes, Francie
- Folklorní soubor „SPANDAN SANSKRUTIK TRUST“, Ahmadábád, Indie
- Folklorní soubor „ZIEMIA LEGNICKA“, Legnice, Polsko
- Folklorní soubor „LĚL“, Bělorusko
- Plzeňský MLS – MALÝ LIDOVÝ SOUBOR, Plzeň, Česká republika
- GAJDOŠI BRNO, Brno, Česká republika
- CIKNE ČHAVE, Nový Jičín, Česká republika
- VRTEK, Opava, Česká republika
- Dětský folklorní soubor ÚSMĚV, Opava, Česká republika
- Cimbálová muzika PRAMÍNKY, Kopřivnice, Česká republika
- ŠEVČÍK – Moravský folklorní soubor, Ostrava, Česká republika
- Moravský dětský folklorní soubor HOLÚBEK, Ostrava, Česká republika
- Soubor lidových písní a tanců HLUBINA, Ostrava, Česká republika
- Dětský folklorní soubor HLUBINKA, Ostrava, Česká republika
- národopisný soubor „ODRA“, Ostrava, Česká republika

Festival se uskutečnil za finanční podpory statutárního města Ostravy, Ministerstva kultury ČR, ArcelorMittal Ostrava a.s., Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Folklorního sdružení ČR, městských obvodů Moravská Ostrava a Přívoz, Ostrava-Jih, Ostrava-Mariánské Hory a Hulváky, Ostrava-Poruba.

Partnery byli Janáčkov konzervatoř a Gymnázium v Ostravě, Ostravské výstavy, OSA.

Sponzory byli Budweiser Budvar a Pavlas Trust s.r.o.

Mediálními partnery jsou TV Fabex, Televize NOE, Rádio Proglas, časopis Program, Mediatel, Borovice – informační centrum, Klub českých turistů, Turistická prezentace, Dětská tisková agentura a Literární noviny. Velké poděkování patří všem zúčastněným zahraničním i českým hostům, ředitelce festivalu paní Kateřině Macečkové a organizátorům.

Veronika Kačová

Pozvánka na putování po příbězích – Cikánský mýtus

Milí čtenáři, ráda bych Vás ještě jednou pozvala na výstavu Cikánský mýtus, která je k vidění v Muzeu romské kultury do 21. září. Na více než 70 pohlednicích z muzejních sbírek lze vidět příběh Romů v kontextu historie. Vyobrazení zachycují jejich podobu především na území střední a východní Evropy. Jsou volně sdruženy do tematických cyklů – kočování, usazení, řemesla, hudba, oděv – a přes občasnou stylizaci disponují nespornými dokumentárními kvalitami.

Na straně druhé pak stojí pohlednice, které ztvárňují především romantizující stereotypy majority. Jedná se o stylizované snímky i kresby sloužící ponejvíce k pobavení.

Ráda bych Vám postupně v následujících číslech RH přiblížila jednotlivá témata, jak samotnými pohlednicemi, tak krátkým textem k danému zobrazení. Věřím, že bude pro Vás putování do minulých časů příjemným a zajímavým zpestřením a doplněním Vašeho oblíbeného časopisu.

text a foto: Lenka Grossmanová

Tereza Hrabovská, dcera romistky Mileny Hübschmannové